

บทที่ 3

การจำแนกนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี

ในการศึกษานิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีที่เก็บรวบรวมได้ ในครั้งนี้ มีจำนวน 90 เรื่อง คัดเลือกเฉพาะเรื่องที่สมบูรณ์ได้ 81 เรื่อง ผู้วิจัย มุ่งที่จะจำแนกประเภทของนิทาน โดยพิจารณาจากรูปแบบ (Form) ของนิทาน เป็นหลัก ทั้งนี้เพราะถือว่า

นิทานที่แพร่กระจายไปสู่ถิ่นอื่นนั้นมักจะถูกปรับเนื้อเรื่อง ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นจนองค์ประกอบ อื่น ๆ เช่น อนุภาค (Motif) ของเรื่องอาจถูก เปลี่ยนแปลง โดยการตัดต่อหรือเพิ่มได้ แต่รูปแบบของ นิทานเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ค่อนข้างยากกว่าสิ่งอื่น (อรทัย สายเพ็ญ, 2528 : 39)

เมื่อได้วิเคราะห์รูปแบบของนิทานแล้ว พบว่าสามารถจำแนกนิทาน พื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ได้ 9 ประเภท ดังต่อไปนี้¹ คือ

นิทานเรื่องสัตว์

นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale) เป็นนิทานที่มีสัตว์เป็นตัวละครเอก ของเรื่อง และมีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ โดยใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์แทนมนุษย์ ซึ่งวิเชียร ผนนคร (2531 : 51) กล่าวว่า "ตัวละครเกือบทั้งเรื่องเป็นสัตว์ แทนเรื่องแสดงถึงความฉลาด ภูเขา กลวิธีแก้ปัญหาเป็นเรื่องหลัก และอาจมี เรื่องคุณธรรม ซึ่งสามารถใช้เป็นอุทาหรณ์ได้เป็นเรื่องราว" นิทานประเภทนี้ ในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี มีทั้งหมด 8 เรื่อง คือ

¹ บทนี้เสนอเพียงเนื้อเรื่องย่อของนิทานแต่ละเรื่องเท่านั้น ส่วนเนื้อเรื่องสมบูรณ์ของนิทานจะอยู่ในภาคผนวก ข. โดยเรียงตามลำดับเรื่อง

1. เรื่องกบกับด้วง

เป็นเรื่องการแข่งไหวพริบของสัตว์สองตัว คือ กบกับด้วง ช่วงแรกด้วงเป็นฝ่ายตามกบ ช่วงที่สองกบเป็นฝ่ายตามด้วงบ้าง สัตว์ทั้งสองสามารถโต้ตอบด้วยปฏิภาณที่ฉับไวทันเกมซึ่งกันและกัน (ภาคผนวก ข.1 หน้า 155)

2. เรื่องกระเจงกับนาก

เป็นเรื่องของการเข้าใจผิดของสัตว์ต่าง ๆ จึงไม่อาจเอาผิดกับใครได้ นกหัวขวานเคาะต้นไม้ทำให้กระเจงตกใจเหยียบลูกลูกนากตาย นากโกรธจึงไปฟ้องสุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกสอบสวนเรื่องราวทั้งหมด กระเจงไม่ยอมรับผิด กลับชี้คอคความผิดไปยังสัตว์ตัวอื่น ๆ สัตว์ทั้งหมดจึงพากันไปหานกยูง เพื่อให้นกยูงตัดสิน แต่นกยูงไม่อาจตัดสินความได้ เพราะไม่ใช่ความผิดของใคร ต่างเกิดจากความเข้าใจผิดของสัตว์แต่ละตัวทั้งสิ้น (ภาคผนวก ข.1 หน้า 156)

3. เรื่องกระเจงกับหมาป่า

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่านิสัยนั้นเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงยาก กระเจงกับสัตว์ต่าง ๆ ในป่าประชุมกันเพื่อเลือกหัวหน้า ที่ประชุมมีมติเลือกหมาป่าเป็นหัวหน้า ถึงแม้ว่าจะเป็นหัวหน้าแต่หมาป่าก็ยังไม่ทิ้งนิสัยเดิมของมัน ครั้งหนึ่งหมาป่าแอบขโมยเนื้อกวางจากลูกเสือทำให้แม่เสือโกรธมากคิดจะปลดหมาป่าออกจากตำแหน่งหัวหน้า แต่กระเจงไม่ยินยอม สัตว์อื่น ๆ ต่างพากันหักท้วงกระเจง ในที่สุดก็ไม่สามารถแต่งตั้งใครเป็นหัวหน้าได้ เพราะต่างก็ไม่อาจละทิ้งนิสัยเดิมของตนได้ (ภาคผนวก ข.1 หน้า 157)

4. เรื่องกระเจงกับหอยโข่ง

เป็นเรื่องฉลาดแกมโกงของหอยโข่ง กล่าวคือ กระเจงกับหอยโข่งทำวิ่งแข่งกัน หอยโข่งฉลาดกว่าได้สั่งให้เพื่อนของตนเรียงรายตามเส้นทางคอยขานรับเวลากระเจงเรียก จึงทำให้กระเจงต้องพ่ายแพ้ไป (ภาคผนวก ข.1 หน้า 160)

5. เรื่องกระเจงเลี้ยงลูกนาก

เนื้อเรื่องจะคล้ายกับเรื่องกระเจงกับนาก แต่จะต่างที่ตอนท้ายของเรื่อง

นากจะออกไปหากินจึงฝากลูกให้กระจงเลี้ยง เมื่อนากกลับมาพบว่า ลูกของเขาตาย จึงไปร้องเรียนต่อศาลสถิตยุติธรรม ผู้พิพากษาสอบสวนเรื่องราวที่เกิดขึ้น กระจงขัดทอดความผิดไปยังสัตว์ตัวอื่น ๆ ผลการตัดสินไม่สามารถเอาผิดกับกระจงได้เนื่องจากเกิดจากความเข้าใจผิด ผู้พิพากษาจึงปรับนากเป็นเงินห้าพัน ตินาร์¹ นากไม่มีเงิน ก็จึงช่วยเหลือจนนากสามารถจ่ายค่าปรับได้ (ภาคผนวก ข.1 หน้า 162)

6. เรื่องควายกับจระเข้

เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นสติปัญญา ฉลาดหลักแหลมของกระจงซึ่งสามารถแก้ไขสถานการณ์ยามคับขันได้

ควายตัวหนึ่งพบจระเข้ถูกต้นไม้พรวัวล้มทับกลางลำตัว จระเข้ขอร้องให้ควายช่วย โดยสัญญาจะไม่ทำร้ายควายและลูกหลานทุก ๆ ตัว ด้วยจิตใจเมตตากรุณา ควายจึงช่วยเหลือ แต่แทนที่จระเข้จะสำนึกในบุญคุณ จระเข้กลับจับขาข้างหนึ่งของควาย ควายขอร้องให้ปล่อยโดยอ้างสัญญาที่จระเข้เคยให้ไว้ จระเข้ทำให้ควายหาพยานมาอ้างอิง บังเอิญขณะนั้นฟานีและเสือลอยตามน้ำมา สัตว์ทั้งสองจึงขอความเห็นจากฟานีและเสือ ทั้งฟานีและเสือต่างเข้าข้างจระเข้ ต่อมากระจงตัวหนึ่งเดินผ่านมา ควายขอร้องให้กระจงตัดสิน ด้วยความฉลาดของกระจงทำให้ควายปลอดภัย และจระเข้ถูกต้นไม้พรวัวทับเหมือนเดิม (ภาคผนวก ข.1 หน้า 166)

7. เรื่องธรรมชาติของสัตว์

เป็นเรื่องของสัตว์สองตัว คือกระรอกและลิงไปแอบกินขนุนของชาวบ้าน ยางของขนุนเปื้อนปากสัตว์ทั้งสอง กระรอกนั้นเช็ดปากที่ปากออกหมด ดังนั้นเมื่อเจ้าของขนุนมาพบเข้าจึงนำความไปฟ้องบ๊ยะแลแม บ๊ยะแลแมลงโทษลิงเพียงตัวเดียว เพราะลิงปรากฏหลักฐาน คือ รอยเปื้อนที่ปาก ลิงจึงต้องหาลูกขนุนมาชดใช้ให้กับเจ้าของ (ภาคผนวก ข.1 หน้า 168)

8. เรื่องลูกสาวเปาะเลาะกับกระจง

เป็นเรื่องฉลาดแกมโกงของกระจงซึ่งสามารถหลอกสัตว์ต่าง ๆ ให้เสียรู้แก่ตนได้ กล่าวคือ กระจงชอบลูกสาวเปาะเลาะ แต่เปาะเลาะเรียกสินสอดหนึ่งร้อยบาท

¹ ตินาร์ เป็นเงินเหรียญทองของอาหรับในสมัยโบราณ

กระจงจึงต้องไปทำงานหาเงินมาแต่งงาน ระหว่างทางได้พบกับเสือ ช้าง และไก่ จึงทำงานรับจ้างด้วยกัน ทั้งสี่ได้ตกลงแบ่งเวรทำอาหาร กระจงเป็นสัตว์เจ้าเล่ห์ จึงกลับมาแอบดูทุกวันว่าสัตว์แต่ละตัวทำอาหารอะไร ดังนั้นกระจงจึงหาซื้ออาหาร ได้ถูกต้องทุกครั้ง ทำให้กระจงได้กินอาหารมากกว่าเพื่อนเสมอ เมื่อถึงเวรของกระจง กระจงแกงอุจจาระของตนให้กิน สัตว์ทั้งสามโกรธมาก เสือวิ่งไล่ตะครุบกระจง กระจงได้หลอกเสืออีกหลายครั้ง สร้างความเจ็บใจให้กับเสือยิ่งนัก ในที่สุดกระจง หลอกเสือให้ตกบ่อและถูกชาวบ้านฆ่าตาย กระจงเดินทางต่อไป บังเอิญเหยียบกับดัก ที่ชาวบ้านวางไว้จึงถูกชาวบ้านจับมัดตัวไว้ กว้างเดินผ่านมา กระจงได้ออกอุบาย หลอกกว้างจนตัวเองปลอดภัยและได้แต่งงานกับลูกสาวเปาะเลาะตามที่ตัวเองปรารถนา (ภาคผนวก ข.1 หน้า 169)

จากนิทานเรื่องสัตว์ทั้งหมดที่กล่าวมาพบว่านิทานส่วนใหญ่จะมีกระจงเป็นตัวละครเอกแทบทุกเรื่อง เหตุการณ์ในนิทานมักจะดำเนินเรื่องโดยกระจง ทั้งนี้จะเป็นเพราะว่าชาวไทยมุสลิมปัตตานีมีความคุ้นเคยกับสัตว์ชนิดนี้มาก จึงนำมาผูกเรื่องเป็นนิทาน โดยมองว่ากระจงเป็นสัตว์ที่มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบดี เจ้าเล่ห์ เพทุบาย แต่ก็ไม่น่ารังเกียจแต่อย่างใด

นิทานตำนาน

นิทานตำนาน (Chronicle Tale) เป็นนิทานที่เกิดจากการบอกเล่า ต่อ ๆ กันมา รัตนา พันธุ์สุริย์ฉาย (2534 : 383) กล่าวว่า "โครงเรื่องมักเป็น เรื่องแสดงความเป็นมาของโบราณสถาน ประเพณี มหรสพบางอย่าง" สำหรับนิทาน ประเภทนี้รวบรวมได้ 4 เรื่อง คือ

1. เรื่องคนหาของป่า

เป็นเรื่องที่กล่าวถึงกำเนิดของศิลปะการต่อสู้ "ซีละ"

ยูโซะได้หลงป่า เมื่อถึงเวลากลางคืนเพื่อความปลอดภัยเขาขึ้นไปนอน บนต้นไม้ ตกคึกคึกเสียงก็ออกหากิน ก่อนจะออกหากินจำฝูงได้สอนวิธีจับเหยื่อ ยูโซะ จึงจำทำทางต่าง ๆ ของจำฝูงมาประยุกต์ใช้เป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว โดยให้ชื่อว่า "ซีละ" (ภาคผนวก ข.2 หน้า 175)

2. ตำนานการเล่นหมากรุก

เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของการเล่นหมากรุก

กล่าวคือ พระเจ้าชียงทรงชอบเสวยตับพะมาก วันหนึ่งคนครัวหาตับพะไม่ได้ จึงเอาตับมนุษย์ให้เสวย พระองค์พอพระทัยมาก ครัสลั่งให้คนครัวหาตับมนุษย์ให้เสวย ทุกวัน จนผู้คนในเมืองร่อยหรอลงไปเรื่อย ๆ ชายชราผู้เป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าชียง จึงคิดการเล่นหมากรุกขึ้น จากการเล่นหมากรุกนี้เองทำให้พระเจ้าชียงสำนึกผิดถึงบาป ที่พระองค์ทรงกระทำจึงเสด็จหนีออกจากเมืองไป (ภาคผนวก ข.2 หน้า 176)

3. ตำนานเกาะเล่าปี (ปูเลาย้อเล่าปี)

เป็นเรื่องที่กล่าวถึงกำเนิดของเกาะเล่าปี ซึ่งอยู่ในท้องที่อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ตลอดจนชี้ให้เห็นโทษของการออกคัญญูต่อมารดา

ชายยากจนผู้หนึ่งโชคดี ได้อภิเษกกับพระธิดาของกษัตริย์ จึงเกิดความอาย ที่จะยอมรับหญิงชราที่ยากจนและสกปรกว่าเป็นมารดาของตน แม้ว่าหญิงชรานำส่งสาร จะยืนยันอย่างไรก็ตาม มารดาจึงบันดาลโทษสาปแช่งลูก ขณะนั้นลูกชายเล่นเรือไป กลางทะเล พัดคลื่นลงโทษให้พายุพัดเรือล่มกลายเป็นเกาะ ส่วนผู้เป็นลูกกลายเป็น อีกา (ภาคผนวก ข.2 หน้า 178)

4. ตำนานเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว

เป็นเรื่องที่กล่าวถึงความเป็นมาของรูปแกะสลักเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว กล่าวคือ ลี้มโตะเคียมเดินทางมาจากประเทศจีน เรือแตกคนอื่นจมน้ำตายหมด เหลือลี้มโตะเคียมคนเดียว ชาวบ้านตะโลงกาโปร์ได้ช่วยเหลือเขา ต่อมาลี้มโตะเคียม เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ลี้มกอเหนี่ยวน้องสาวที่อยู่เมืองจีน ส่งข่าวให้พี่ชาย กลับเมืองจีน แต่พี่ชายไม่ยอมกลับ ลี้มกอเหนี่ยวจึงมาตามพี่ชายด้วยตนเอง เมื่อมาถึง นางก็เกลี้ยกล่อมให้พี่ชายกลับ พี่ชายไม่สนใจ ลี้มกอเหนี่ยวน้อยใจ จึงผูกคอตายที่ต้น มะม่วงหิมพานต์ใกล้กับมัสยิดกรือเซะ ชาวจีนนำศพลี้มกอเหนี่ยวไปฝังแล้วนำกิ่งมะม่วง หิมพานต์แกะสลักเป็นรูปเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวไว้สักการะบูชา (ภาคผนวก ข.2 หน้า 180)

จากนิทานตำนานที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องของนิทานตำนาน จะเล่าความเป็นมาของสถานที่ คือ เกาะเล่าปี ก็ห่าในร่ม คือ หมากรุก ศิลปะพื้นบ้าน

คือ ชีละ และรูปแกะสลักของบุคคล คือ เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว นอกจากนี้เนื้อหาของนิทานตำนานเหล่านี้ยังให้ข้อเตือนใจผู้ฟัง กล่าวคือ อย่าออกทัณตู่ต่อบิดา-มารดา อย่าฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และอย่าประมาทอีกด้วย

นิทานปรัมปรา

นิทานปรัมปรา (Fairy Tale) นิทานเรื่องนี้เป็นนิทานที่มีโครงเรื่องค่อนข้างยาว กุหลาบ มัลลิกะมาส (2516 : 106) กล่าวว่า "เนื้อเรื่องจะประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ตลอดจนอำนาจอันพิ้นมนุษย์วิสัยต่าง ๆ ตัวเอกของเรื่องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษประการใดประการหนึ่ง เช่น เป็นผู้มโหฬาร มีบุญ" พฤติกรรมของตัวละครจะเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ (วิเชียร ณ นคร, 2531 : 43) ตัวละครจึงมีหลากหลาย เช่น เทวดา นางฟ้า ยักษ์ กูตผี แม่มด สัตว์ประหลาด หรือสัตว์ใหญ่ ฉากของเรื่องก็เป็นไปตามจินตนาการของผู้เล่า (เล่มเต็ม, 2531 : 44) นิทานประเภทนี้พบมากในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีทั้งหมด 17 เรื่อง คือ

1. เรื่องชายผู้กล้า (อาแวรานิ้ง)

เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นผลดีของความกล้าหาญ และผลเสียของความโลภ กล่าวคือ พระราชาองค์หนึ่งทรงต้องการผ้าจะก้อละมะห์กาแจกูรี¹ เพื่อพระราชทานให้พระธิดา พระองค์ทรงข่าวประกาศหาชายผู้กล้าที่จะไปหาผ้านี้มาให้พระองค์ อาแวรานิ้งชายพิการได้ขอโดยสารเรือของนายท้ายเรือผู้หนึ่ง โดยขอให้เข้าไปส่งที่หาดสากูรี ที่หาดแห่งนี้อาแวรานิ้งพบผ้าจะก้อละมะห์กาแจกูรี เขาจึงนำผ้ามาเพื่อที่จะถวายพระราชามีหญิงเจ้าของผ้าแปลงตัวเป็นดอกไม้ติดตามมาด้วย นายท้ายเรือเห็นผ้าเข้า ด้วยความละโมภจึงทำร้ายอาแวรานิ้ง แล้วแย่งผ้ามาถวายพระราชามี โดยกราบทูลว่าตนเป็นคนหามาได้ พระราชาจึงจัดพิธีอภิเษก นายท้ายเรือกับพระธิดาของพระองค์

¹ ชื่อผ้าชนิดหนึ่งสวยงามมาก เป็นผ้าที่มีในจินตนาการเท่านั้น

นกขุเปาะแพาตือรี เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของอาแวรานิ๊งให้ชาวบ้าน
ผู้หนึ่งฟัง ชาวบ้านผู้นั้นจึงนำความขึ้นกราบทูลพระราชอา พระราชาทรงสอบสวนเรื่องราว
เมื่อความจริงปรากฏ พระราชาจึงตรัสสั่งให้ประหารชีวิตนายท้ายเรือ และจัดพิธีอภิเษก
ระหว่างอาแวรานิ๊งกับพระธิดา (ภาคผนวก ข.3 หน้า 182)

2. เรื่องชายยากจน (มะกับอาหมัด)

เป็นเรื่องการผจญภัยของสองพี่น้อง คือมะกับอาหมัด ซึ่งมีอาชีพตกปลา วันหนึ่ง
เขาตกปลาได้ปลาแฉกตัวหนึ่ง ปลาขอร้องไห้ปล่อยโดยแลกเปลี่ยนกับม้าศึก ต่อมาทั้งสอง
คิดจะไปร่ำเรียนวิชา ก่อนจากกันทั้งสองได้ปลุกต้นแมงลักขึ้น ถ้าใบแมงลักเป็นสีแดง
แสดงว่าคนใดคนหนึ่งได้รับอันตราย อาหมัดเรียนสำเร็จก่อนจึงเดินทางกลับบ้าน
ระหว่างทางเขาได้อาสาท่อสู้กับเจ้าญักษ์จนได้รับชัยชนะได้เข้าพิธีอภิเษกสมรสกับ
พระธิดาของเจ้าเมือง วันหนึ่งอาหมัดเห็นแสงวาบ ๆ ทราบว่าเป็นที่อยู่ของยักษ์
จึงเกิดความอยากรู้ อาหมัดได้เดินทางไปทีนั้นและถูกยักษ์สาปกลายเป็นหิน

ฝ่ายมะพี่ชายเมื่อเห็นใบแมงลักเป็นสีแดงก็ทราบว่าน้องได้รับอันตราย จึงเดินทาง
ไปยังเมืองของน้องชาย ทุกคนแม้กระทั่งเจ้าหญิงเองก็คิดว่าเป็นอาหมัด มะบอกความ
จริงให้ทราบ เมื่อมะทราบเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว มะจึงออกเดินทางไปช่วยเหลืออาหมัด
จนปลอดภัย เมื่อทั้งสองกลับมายังบ้านเมืองได้ประลองความสามารถ ปรากฏว่าอาหมัด
พลีชีพพล้ำถูกมะฆ่าตาย ต่อมามะได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงน้องสะใภ้ และได้ครองเมือง
นั้นสืบต่อมา (ภาคผนวก ข.3 หน้า 185)

3. เรื่องธิดาข้าง

เป็นเรื่องของมนุษย์ซึ่งอยู่ในร่างข้าง และผลเสียของกรรมไม่เชื่อคำห้ามของผู้ใหญ่
กล่าวคือ ครอบครัวยากจนครอบครัวหนึ่งทำไร่ข้าวโพด ผลปรากฏว่าข้าวโพดของเขา
ถูกข้างขโมยกินหมด ลูกชายจึงวางแผนจับขโมย คืนนั้นข้างเจ็ดเชือก ซึ่งแท้จริงนั้น
เป็นพระธิดาของพระราชาก็ได้มาที่ไร่ข้าวโพด ชายหนุ่มทำร้ายข้างที่เป็นพระธิดาองค์
สุดท้าย พระราชาทรงข่าวประกาศหาหมอรักษา ชายหนุ่มจึงรับอาสา เมื่อเขารักษา
หายแล้ว พระราชาทรงยกพระธิดาให้เป็นภรรยา วันหนึ่งชายหนุ่มคิดถึงบ้านจึงชวน
พระธิดาไปเยี่ยมบ้านของเขา พระราชาทรงอนุญาตพร้อมทั้งตรัสห้ามไม่ให้พักใต้ต้นไม้

ชายหนุ่มไม่เชื่อคำเตือน จึงพาพระธิดาไปพักใต้ต้นไม้ พระธิดาจึงกลายร่างเป็นช้างตามเดิม (ภาคผนวก ข.3 หน้า 188)

4. เรื่องนกเขาสีขาว

เป็นเรื่องราวของเด็กสาวผู้หนึ่ง ซึ่งได้ทำผิดคำสั่งของมารดาจนต้องกลายร่างเป็นนกเขาสีขาว วันหนึ่งนกเขาสีขาวพบเจ้าชายองค์หนึ่ง เจ้าชายทรงจับนกเขาสีขาวไว้เพื่อที่จะเอามาเลี้ยง นกเขาสีขาวได้กราบทูลเรื่องราวความเป็นมาของตน จากนั้นได้บินลับหายไปในปี (ภาคผนวก ข.3 หน้า 191)

5. เรื่องบ๊องค้อรอกาลอ

เป็นเรื่องราวความโกรธของสามีที่มีต่อภรรยา เนื่องจากถูกภรรยาให้กินเลือดคนมุขย์

บ๊องค้อรอกาลอและอียูอายุสองสามีภรรยาอาศัยอยู่ที่ชายป่าแห่งหนึ่ง วันหนึ่งอียูอายุได้แกงหน่อไม้ บังเอิญมีตบาคันวเลือกจึงหยดลงในแกง ทำให้บ๊องค้อรอกาลอรู้สึกว่แกงอร่อยกว่าทุกวัน เขาถามถึงสาเหตุ เมื่อทราบความจริงบ๊องค้อรอกาลอโกรธภรรยามาก ใส่ทุบตี อียูอายุวิ่งหนีไปยังที่ต่าง ๆ เมื่อวิ่งไล่ถึงโรงหนังตะลุง ผู้คนต่างคอยเอาใจบ๊องค้อรอกาลอพร้อมทั้งนำมะพร้าวที่มีจาวให้เขากิน แต่บ๊องค้อรอกาลอคิดว่าผู้คนเอามะพร้าวเสียให้ตนกินจึงเสียใจกลับไปยังที่อยู่ของตน (ภาคผนวก ข.3 หน้า 193)

6. เรื่องเปาะชื่อเก็ง-เมาะชื่อเก็ง¹

เป็นเรื่องการผจญภัยของเด็กหนุ่มผู้หนึ่ง ซึ่งความเก่งกล้าสามารถของเขาทำให้เขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระราช

ครอบครัวหนึ่งมีฐานะยากจนมาก เขามีลูกชายคนหนึ่งซึ่งกินจุมากจนพ่อแม่เลี้ยงไม่ไหวต้องนำไปฆ่าทิ้ง แต่ลูกชายก็รอดกลับมาทุกครั้ง ต่อมาลูกชายซึ่งคิดว่าพ่อแม่ไม่รักเขาแล้วจึงได้เดินทางออกจากบ้าน ก่อนออกเดินทาง ด้วยความกตัญญูรู้คุณ เขาได้เตรียมเสบียงอาหารให้พ่อแม่เพื่อไม่ให้พ่อแม่ต้องลำบาก ระหว่างทางเขาพบชายหลังค่อม ชายตาบอด ชายหูหนวก ชายมือใหญ่ ชายขี้ตาและ ชายกันแหลม

¹ พ่อยากจน-แม่ยากจน

และชายหูทง ชายทั้งเจ็ดตกลงร่วมทางไปกับเขา พวกเขาเดินทางไปเรื่อย ๆ จนพบยักษ์ตนหนึ่งซึ่งจับหญิงสาวผู้หนึ่งมาขังไว้ ทั้งหมดช่วยกันฆ่ายักษ์ตาย ชายทั้งเจ็ดได้จัดพิธีแต่งงานให้เด็กหนุ่มกับหญิงสาวผู้นั้น และแต่งตั้งให้เขาเป็นพระราชอา
(ภาคผนวก ข.3 หน้า 194)

7. เรื่องพระราชากीलิ่ง

เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าอย่าเชื่อใจคนอื่นง่ายนักแม้ว่าจะเป็นญาติสนิทก็ตาม พระราชาองค์หนึ่งมีพระธิดา 7 พระองค์ วันหนึ่งพระธิดาทั้งเจ็ดทรงเล่นกันระหว่างพี่น้อง พระธิดาองค์สุดท้ายต้องทรงอุทธานว่าจะแต่งงานกับพระราชากीलิ่ง พระธิดาอีกหกพระองค์จึงทูลฟ้องพระราชา พระราชาพิโรธมาก จึงเนรเทศออกจากเมือง ระหว่างทางถูกผีตนหนึ่งทำร้าย ผีตนนี้ไต่ปลอมตัวเป็นพระธิดาแต่ถูกจับได้และถูกทหารฆ่าตาย ฝ่ายพระธิดาองค์จริงนั้นได้อภิเษกกับพระราชากीलิ่งตามที่ได้อุทธานไว้ ภายหลังพระธิดาและพระราชากीलิ่งเสด็จกลับมายังเมืองของพระธิดา แต่ถูกพระธิดาทั้งหกกลั่นแกล้ง พระธิดาและพระราชากीलิ่ง จึงเสด็จกลับไปครองเมืองของพระองค์ตามเดิม
(ภาคผนวก ข.3 หน้า 199)

8. เรื่องพระราชาคันธนู

เป็นเรื่องของเจ้าชายที่ถือกำเนิดมาพร้อมคันธนู และเจ้าหญิงที่อยู่ในร่างกวาง เจ้าชายองค์หนึ่งถือกำเนิดมาพร้อม ๆ กับคันธนู พระมารดาเลี้ยงคิดทำร้าย แต่ด้วยบุญบารมีของเจ้าชายทำให้พระมารดาเลี้ยงไม่อาจทำอันตรายพระองค์ได้ ต่อมาพระมารดาเลี้ยงตรัสสั่งให้หาเนอกวางขาวที่ตั้งครรภ์ลูกคนแรกมาให้พระนางเสวย เจ้าชายจึงเสด็จไปเสาะหาในป่า พระองค์ทอดพระเนตรเห็นกวางขาวตัวหนึ่งซึ่งแท้จริงคือเจ้าหญิงต่างเมืองที่หนีการอภิเษก และได้อาศัยร่างกวางเพื่อมิให้ผู้ใคร่รู้จัก เจ้าชายได้ตรัสสั่งให้ทหารจับกวางตัวนั้น เมื่อถึงเวลากลางคืนกวางได้กลายร่างเป็นหญิงสาวสวย เจ้าชายจึงตรัสถามเรื่องราวต่าง ๆ เจ้าหญิงกราบทูลตามความเป็นจริงทุกอย่าง เมื่อเจ้าชายทรงทราบเรื่องราวทั้งหมด พระองค์จึงทรงจัดพิธีอภิเษกระหว่างพระองค์กับเจ้าหญิง ทั้งสองพระองค์ครองรักอย่างมีความสุข (ภาคผนวก ข.3 หน้า 202)

9. เรื่องเมืองไทรบุรี

เป็นเรื่องความเก่งกล้าสามารถของตัวละครเอก เนื้อเรื่องประกอบด้วย
สารัตถะ¹ หลายสารัตถะ แต่ละสารัตถะแสดงให้เห็นความเก่งกล้าสามารถ
อิทธิฤทธิ์ของตัวละครเอกทั้งสิ้น

เมืองไทรบุรีเป็นเรื่องราวการผจญภัยของชายหนุ่มผู้หนึ่งที่ชื่อคือราบีปิต
เขาได้ทำประโยชน์ให้กับเมืองไทรบุรีเป็นอย่างมาก วันหนึ่งพระธิดาของเมืองนี้
ถูกยักษ์ลักพาตัวไป คือราบีปิต และพรรคพวกเดินทางไปช่วยเหลือเกิดการต่อสู้
เป็นเวลานาน ในที่สุดคือราบีปิตสามารถช่วยเหลือพระธิดา พรรคพวกจะให้คือราบีปิต
แต่งงานกับลูกสาวยักษ์ แต่คือราบีปิตอยากได้คอกมะลิเจ็ดสีมาเป็นสินสอด เขาจึงออก
ผจญภัยอีกครั้งหนึ่ง ในที่สุดคือราบีปิตสามารถนำคอกมะลิเจ็ดสีมาเป็นสินสอดให้กับ
ลูกสาวยักษ์ได้สำเร็จ (ภาคผนวก ข.3 หน้า 207)

10. เรื่องราชินีนิ้วมือ

เป็นเรื่องของหญิงแคะคนหนึ่ง ซึ่งมีบุญได้เป็นพระราชินี

เซเลโนหญิงแคะผู้หนึ่งเกิดมามีรูปร่างเล็กเท่านิ้วก้อย ผู้เป็นแม่รังเกียจ
ในความไม่สมประกอบของบุตรสาวจึงนำไปทิ้งในป่า ขณะนั้นบังเอิญมีเจ้าชายออกมา
ล่าสัตว์ในบริเวณนั้น พระองค์ทรงพบหม้อข้าวซึ่งมีข้าวสุกอยู่ จึงถ่ายใส่ส้าวลงใน
หม้อข้าวใบนั้น หญิงแคะเมื่อกินข้าวในหม้อใบนั้นแล้วปรากฏว่านางได้ตั้งครรภ
คลอดลูกเป็นชาย เมื่อลูกโตขึ้น นางเล่าเรื่องราวทั้งหมด ลูกชายจึงเดินทางตามหา
พระบิดาจนได้พบกัน ภายหลังเจ้าชายผู้เป็นพระบิดามารับหญิงแคะ ซึ่งต่อมามีรูปร่าง
เหมือนคนปกติเข้าวังอภิเษกเป็นราชินีครองเมืองสืบไป (ภาคผนวก ข.3 หน้า 213)

11. เรื่องหัวหอม-หัวกระเทียม

เป็นเรื่องราวความอิจฉาริษยาระหว่างแม่เลี้ยง-ลูกเลี้ยง เนื้อเรื่อง
คล้ายกับเรื่องปลาบู่ทอง

¹ แก่นแท้หรือจุดสำคัญของนิทานเรื่องนั้น ซึ่งมีอิทธิพลยืนยันอยู่ในเรื่องนั้น
โดยไม่เปลี่ยนแปลง (กุหลาบ มลลิกะมาส, 2516 : 114)

ครอบครัวหนึ่งสามีภรรยาสองคน วันหนึ่งผู้เป็นสามีนำภรรยาทั้งสองคน ไปตกปลา เมื่อน้อยได้ผลักเมียหลวงตกน้ำกลายเป็นปลา ปลาได้ว่ายกลับมายังท่าน้ำที่บ้านของตน เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้หัวหอมสาวฟัง แม่เลี้ยงทราบเรื่องจึงจับปลามาแกงกินเป็นอาหาร หัวหอมได้นำก้างปลาที่เบ็ดเก็บไว้ให้ไปปลุกกลายเป็นต้นมะเขือ แม่เลี้ยงก็ถอนต้นมะเขืออีก หัวหอมนำเมล็ดมะเขือไปปลุก คราวนี้กลายเป็นต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง พระราชาทรงผ่านมาทอดพระเนตรเห็นเข้า จึงโปรดให้หัวหอมนำต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทองไปปลุกที่หน้าวัง พระองค์เข้าพิธีอภิเษกสมรสกับหัวหอม ส่วนแม่เลี้ยงและหัวกระเทียมลูกสาวนั้นกลายเป็นข้ารับใช้ของหัวหอม ตลอดไป (ภาคผนวก ข.3 หน้า 216)

12. เรื่องอาแวชื่อเร้ง

เป็นเรื่องโชคลาภที่ทำให้คนเกียจคร้านยากจนมีฐานะร่ำรวยขึ้น

อาแวชื่อเร้งมีฐานะยากจนเพราะเขาเป็นคนเกียจคร้าน วันหนึ่งมีการเลือกคู่ในวัง อาแวชื่อเร้งไปร่วมในงานเลือกคู่ด้วย พระธิดาองค์สุดท้ายได้เลือกอาแวชื่อเร้งท่ามกลางความแปลกใจของคนอื่น ๆ พระราชากริ้วมาก พระองค์ทรงขัมไล่ทั้งสองไปอยู่ท่อน ต่อมาพระธิดาทรงทราบว่าพี่ชายจะเดินทางไปค้าขายทางทะเล จึงทรงฝากอาแวชื่อเร้งให้ร่วมเดินทางด้วย อาแวชื่อเร้งขอลงที่เกาะแห่งหนึ่ง บนเกาะแห่งนั้นเขาโชคดีมีนกนำโชคลาภคือเพชรพลอยมากมายมาให้ ทำให้เขากลายเป็นมหาเศรษฐีมีฐานะร่ำรวยจนเป็นที่ยอมรับของเจ้าเมือง และชาวเมืองคนอื่น ๆ (ภาคผนวก ข.3 หน้า 217)

13. เรื่องฮาแวก่อราปู

เป็นนิทานที่มีโครงเรื่องคล้ายกับเรื่องสังข์ทอง คือตัวละครเอกถูกรูปได้ มีความเฉลียวฉลาดและเก่งกล้าสามารถมาก

ฮาแวก่อราปูเป็นชายหนุ่มที่มีรูปร่างอัปลักษณ์น่าเกลียด ทุกคนรังเกียจเขามาก วันหนึ่งเขาได้ออกจากบ้านเพื่อจะไปศึกษาหาความรู้ จนพบชายชราผู้หนึ่ง และได้ศึกษาวิทยาการต่าง ๆ จากชายชราผู้นั้น

กล่าวถึงเมืองอีกเมืองหนึ่งซึ่งมีพระธิดา 7 พระองค์ องค์สุดท้ายยังไม่มีคู่อภิเษก พระราชาจึงจัดให้มีพิธีเลือกคู่ขึ้น พระธิดาทรงเลือกฮาแวก่อราปู ทำให้

พระราชินีไม่พอพระทัย ชับไล่ให้ไปอยู่ที่กระท่อมปลายนา เมื่อถึงเวลากลางคืน
 ซาแวกก็ราปูก็ถอดร่างกลายเป็นชายหนุ่มรูปงาม ความทราบถึงพระราชินี พระองค์
 มีรับสั่งให้ทั้งสองเข้ามาอยู่ในวัง ทำให้พระธิดาองค์อื่นไม่พอพระทัย คิดจะแกล้ง
 พระธิดาองค์เล็ก จึงสอนวิธีที่จะทำให้พระสวามีหลงรัก โดยวิธีการกลั่นแกล้งต่าง ๆ
 นานา เพื่อให้ซาแวกก็ราปูโกรธพระธิดา แต่แผนการนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ

ซาแวกก็ราปูพาพระธิดากลับมายังบ้านของเขา พระราชาของเมืองนี้
 พอพระทัยความงามของพระธิดามาก พระองค์ทรงคิดฆ่าซาแวกก็ราปู ปรากฏว่า
 ถูกซาแวกก็ราปูขอร้องจนพระองค์สิ้นพระชนม์ ซาแวกก็ราปูจึงได้เป็นพระราช
 ครองเมืองนี้สืบต่อไป (ภาคผนวก ข.3 หน้า 220)

14. เรื่องซาแวกก็อสีกิง (หนุ่มนี้วก้อย)

เป็นเรื่องของชายแคะผู้หนึ่งมีบุญญาธิการและวาจาสิทธิ์จึงได้รับแต่งตั้ง
 เป็นเจ้าเมือง

ซาแวกก็อสีกิง เป็นเด็กที่มีรูปร่างเล็กเท่านี้วก้อย มารดานำไปทิ้งในคลอง
 กูโนและเมาะโนจึงนำมาเลี้ยงเป็นลูก วันหนึ่งที่หมู่บ้านของซาแวกก็อสีกิงมีการต่อเรือ
 ของพระราชินี ด้วยความสงสารชาวบ้าน ซาแวกก็อสีกิงได้อธิษฐานขอให้เรือต่อเสร็จ
 พระราชาตรัสสั่งให้ชาวบ้านและทหารช่วยกันลากเรือลงสู่ทะเล ไม่มีผู้ใดสามารถ
 กระทำได้ ซาแวกก็อสีกิงสามารถทำให้เรือลงสู่ทะเลได้ พระราชาทรงตอบแทนบุญคุณ
 ของซาแวกก็อสีกิงด้วยการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง (ภาคผนวก ข.3 หน้า 224)

15. เรื่องซาแวกมอเลาะบือซา

เป็นเรื่องของชายหนุ่มผู้หนึ่งซึ่งเป็นคนที่กินจุมาก บิคามารดาหมกบึ้ง
 ที่จะเลี้ยงลูกก็คิดจะฆ่าโดยใช้วิธีการต่าง ๆ นานา แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ซาแวก
 มอเลาะบือซาจึงเดินทางไปเรื่อย ๆ พบกับผีสองสามีภรรยา ผีได้มอบของวิเศษ
 สามอย่าง ต่อมาเขาได้อาสาท่านเศรษฐีต่อสู้กับมังกรจนได้รับชัยชนะ ในที่สุดเขาได้
 แต่งงานกับลูกสาวเศรษฐีมีความสุขตลอดมา (ภาคผนวก ข.3 หน้า 226)

16. เรื่องซาแวกเรือมาละห์ (หนุ่มเกียจคร้าน) ส่วนวนที่ 1

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่า วาสนาของคนเรานั้นไม่เหมือนกัน

ชายผู้หนึ่งเกี่ยวคร่ำนมากจนได้รับสมญาว่า ฮาเวชื่อมาละห์ วันหนึ่งเขาไปตักปลา เมื่อได้ปลามาแล้วก็วางไว้ในฝั่ง ปรากฏว่าปลาหายไป เขาจับได้ว่านกกระยางตัวหนึ่งเป็นผู้ขโมยปลาไปจึงคิดฆ่านกกระยาง นกกระยาง อ่อนวอนขอชีวิตโดยให้แพะตัวหนึ่งเป็นของแลกเปลี่ยน แพะตัวนี้เมื่อตีสามครึ่ง ปราศจากสิ่งใดก็ได้ตั้งที่ปราศจาก ฮาเวชื่อมาละห์จึงขอทอง ทำให้เขามีฐานะ ร่ำรวยขึ้น

เพื่อนของฮาเวชื่อมาละห์คนหนึ่งสงสัยในความร่ำรวยผิดปกติของ ฮาเวชื่อมาละห์จึงมาถามถึงสาเหตุ ฮาเวชื่อมาละห์ได้เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ฟัง เพื่อนของเขาจึงทำตามบ้าง บังเอิญเขาเห็นแพะตัวหนึ่งเดินผ่านมา เขาคิดว่าเป็น แพะตามที่ฮาเวชื่อมาละห์บอกจึงจัดการตีแพะจนกระทั่งแพะตาย เจ้าของแพะตามมา ทวงแพะคืน เคียดร้อนถึงฮาเวชื่อมาละห์ต้องขอแพะจากแพะวิเศษเพื่อชดใช้ให้เจ้าของแพะไป (ภาคผนวก ข.3 หน้า 228)

17. เรื่องฮาเวชื่อมาละห์ ส่วนวันที่ 2

เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงโชควาสนาและผลของความขยันขันแข็ง เนื้อหาจะต่างกับฮาเวชื่อมาละห์ ส่วนวันที่ 1

ชายผู้หนึ่งชาวบ้านชานนามว่า ฮาเวชื่อมาละห์ วันหนึ่งเขาพบ นกกระยางตัวหนึ่ง นกกระยางทราบดีว่าเขากำลังไปหาอาหารจึงมอบจานให้ใบหนึ่ง แล้วบอกว่าถ้าต้องการสิ่งใดก็ให้ขอจากจาน ฮาเวชื่อมาละห์จึงเสียดอาหารชาวบ้าน โดยขออาหารจากจานใบนั้น ทำให้ชาวบ้านต่างชื่นชมเขา ต่อมาเขาแต่งงานกับหญิง ในหมู่บ้านเดียวกับเขา เมื่อมีครอบครัวฮาเวชื่อมาละห์ขยันขันแข็งมากขึ้น เขาปลูกยาง มากมายทำให้ฐานะของเขา ร่ำรวยเป็นเศรษฐี (ภาคผนวก ข.3 หน้า 231)

จากการศึกษานิทานปรัมปราของนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี พบว่านิทานส่วนใหญ่มักเป็น เรื่องแสดงความเก่งกล้าสามารถของตัวละครเอก ซึ่งความ เก่งกล้าสามารถนั้นมีอิทธิทธิปาฏิหาริย์และอำนาจ ไร้ลับประกอบ เช่น นิทานเรื่อง ชายยากจน (มะกับอาหมัด) เรื่องฮาเวก็อสิถึง เรื่องเปาะชื่อเก็ง-เมาะชื่อเก็ง เป็นต้น ตัวเอกของเรื่องมักจะมีของวิเศษเพื่อใช้เสริมสร้างฐานะทางสังคมของตน

เช่น นิทานเรื่องฮาเวชื่อมาละห์ทั้งสองสำนวน เรื่องฮาเวชื่อเร้ง เรื่องฮาเวก็อราปู เรื่องพระราชกัณธู เป็นต้น นอกจากนี้นิทานบางเรื่องมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานพื้นบ้านของไทย เช่น เรื่องฮาเวก็อราปู มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องสังข์ทอง กล่าวคือ ตัวเอกสามารถถอดครูปได้ เรื่องหัวหอม-หัวกระเทียม เป็นนิทานที่มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องปลาบู่ทอง กล่าวคือ เป็นเรื่องความผูกพันระหว่างแม่กับลูก แม้ว่าผู้เป็นแม่จะเสียชีวิตแล้วก็ตาม แต่ยังคงมาเกิดใหม่ในสถานะต่าง ๆ เช่น เป็นสัตว์ เป็นต้นไม้ ทั้งนี้เพื่อจะได้อยู่ใกล้กับลูกนั่นเอง

นิทานมุขตลก (Jest Tale)

นิทานมุขตลกเป็นนิทานที่นิยมเล่าในท้องถิ่นปัตตานี เนื้อเรื่องมุ่งแสดง ความตลกขบขัน ซึ่งการสร้างอารมณ์ขันมีทั้งเกิดจากลักษณะของตัวละครและนิสัยของตัวละคร รัตนา พันธุ์สุริย์ฉาย (2534 : 54) กล่าวว่า "ความขันอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น" บางครั้งมุขตลกเกี่ยวกับเรื่องเพศ ความเข้าใจผิด การล้อเลียนบุคคลต่าง ๆ โดยมีมักจะล้อเลียนบุคคลที่นับถือศาสนาอื่น วิเชียร ณ นคร (2531 : 50) กล่าวว่า "นอกจากเป็นเรื่องที่เน้นความขบขันแล้ว นิทานตลกยังหมายรวมไปถึง เรื่องโกหกและเรื่องกล่าวเกินจริงด้วย" โครงเรื่องของนิทานประเภทนี้มักมีขนาดสั้น ไม่ซับซ้อน แก่นเรื่องของนิทานมักใช้พฤติกรรมของบุคคลในท้องถิ่น ในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ปรากฏนิทานมุขตลก 17 เรื่อง คือ

1. เรื่องคนทอดแห

เป็นเรื่องของชายแคะผู้หนึ่ง เขาขโมยงาช้างจากตะขานยักษ์ ตะขานยักษ์จึงไล่ตาม ภูเห็นเข้าเกิดความสงสารจึงเข้าขัดขวางและฆ่าตะขานยักษ์ ชายแคะพายเรือเล็กของเขาต่อไป ลมได้พัดเรือของเขาเข้าตงช่อเปะ¹ วันรุ่งขึ้น ชาวบ้านมาตัดต้นช่อเปะไปทำอาหาร คนแคะกับเรือของเขาติดไปด้วย เขาอ่อนวอน

¹ พืชไม้เลื้อยชนิดหนึ่งขึ้นอยู่ริมทะเล นำมาปรุงอาหารได้

ให้ส่งเขากลับที่เดิม ภรรยาเจ้าของบ้านเกิดความรำคาญจึงถ่ายยัสสาวะใส่เรือ
สามี่พายลมใส่เรือทำให้เรือของชายแคะสามารถแล่นออกไปในทะเลได้

(ภาคผนวก ข.4 หน้า 235)

2. เรื่องคนไม่เคยละหมาด¹

เป็นเรื่องที่เกิดจากความเข้าใจผิด กล่าวคือ ชาวเมือง ๆ หนึ่งไม่เคย
ละหมาดมาก่อน วันหนึ่งมีคนมาสอนวิธีละหมาดพร้อมทั้งสาธิตวิธีการต่าง ๆ และ
กำชับว่าให้ทำตามอิหม่าม² ทุกอย่าง รุ่งขึ้นมีการแต่งตั้งโต๊ะอิหม่ามจากนั้นก็ได้นำ
ละหมาดพร้อมกัน ทุกคนทำตามที่ชายผู้นั้นสอนทุกประการ ฝ่ายอิหม่ามมังเอญมีลูกหนู
อยู่ในกระเป๋าสื่อทำให้เขาจกใจ ทุกคนทำตามเพราะคิดว่าเป็นท่าทางในการละหมาด
เมื่อละหมาดเสร็จอิหม่ามทนมไม่ไหวถึงต้นกระโดดแล้วออกวิ่ง ทุกคนก็ทำตามอีก
ต่างฝ่ายต่างก็เหนื่อย อิหม่ามจึงบอกว่าตนไม่เป็นอิหม่ามอีกแล้ว คนอื่น ๆ ต่างไม่เอา
เช่นกันเพราะตามอิหม่ามไม่ทัน (ภาคผนวก ข.4 หน้า 236)

3. เรื่องชายคาบอดกับชายหูหนวก

เป็นเรื่องราวของความเชื่อช่าของชายสองคน คนหนึ่งคาบอด อีกคนหนึ่ง
หูหนวก วันหนึ่งทั้งสองไปขโมยไก่ ด้วยความเชื่อช่าของเขาจึงถูกเจ้าของไล่มา
เสียก่อน เมื่อพบโรงหนังตะลุงทั้งสองก็นั่งดูหนังตะลุง ต่างคนต่างก็นั่งเพราะคนหนึ่ง
มองเห็นรูปแต่ไม่ได้ยินเสียง อีกคนหนึ่งได้ยินเสียงแต่ไม่เห็นรูป ฝ่ายเจ้าของไก่
เมื่อวิ่งไล่มาถึงคว่ำกระตังฟ้าคั่วหัว ทั้งสองจึงวิ่งหนีต่อไปพบเรือลำหนึ่งผูกติดกับต้นไม้
ต่างช่วยกันพายหนี เขาคิดว่าหนีพ้นจึงขึ้นฝั่ง เขาพบชายชราคนหนึ่งกำลังซุ่มมันอยู่
จึงเข้าไปถาม ชายชราผู้นั้นไม่ได้ยินจึงไม่ยอมตอบ ชายหูหนวกคิดว่าล้อเลียนคน
จึงตรงเข้าไปทำร้าย ชายชราคว่ำมีศพร้าไล่ฟัน ชายทั้งสองวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิต
อีกครั้งหนึ่ง (ภาคผนวก ข.4 หน้า 237)

¹ การเคารพภักดีต่อพระเจ้าอย่างหนึ่ง มุสลิมทุกคนจะต้องกระทำ
วันหนึ่งมีกำหนด 5 เวลา (มุฮัมมัด อิมรอน, 2533 : 108)

² ผู้นำ หรือแบบอย่าง ตัวอย่างสำหรับการปฏิบัติตาม (มุฮัมมัด อิมรอน,
2533 : 111)

4. เรื่องชายผู้เลี้ยงช้าง

เป็นนิทานตลกที่เกิดจากความจับจดของชายผู้หนึ่ง เดิมเขามีอาชีพเลี้ยงช้าง ต่อมาเขาเกิดความเบื่อหน่ายจึงขายช้างไปซื้อควาย ชายควายไปซื้อวัว อยู่อย่างนี้เรื่อยไป สุดท้ายเขาขายไปหมดทำให้เขาไม่มีอะไรจะทำ จึงไปเป็นต้นมะพร้าวเล่น เขย่าไปเขย่ามาจนตกลงมาตาย (ภาคผนวก ข.4 หน้า 239)

5. เรื่องชายเพิ่งแต่งงาน

เป็นเรื่องตลกที่เกิดจากความรีบร้อน กล่าวคือ ชายคนหนึ่งเพิ่งแต่งงาน วันหนึ่งเขาจะไปกินข้าวบ้านพ่อตาจึงคิดจับปลาไปฝากพ่อตาแม่ยาย ระหว่างที่จับปลาบังเอิญผ้าถุงเขาหลุด เขาจึงเอापาดไว้กับต้นสาเก อารามรีบเขาจึงไปบ้านพ่อตา โดยลืมนำคนไม้ไผ่ถุงผ้า พ่อตาพยายามบอกแต่เขาเข้าใจเป็นอย่างอื่น เมื่อถึงเวลากินข้าวเขามานั่งกินข้าว บังเอิญน้ำแกงหยดถูกอวัยวะเพศของเขาทำให้เขารู้สึกตัวว่าเขาไม้ไผ่ถุงผ้า ด้วยความอายเขาจึงรีบไปเอาผ้าที่แขวนไว้ที่ต้นสาเกมาสวมใส่ (ภาคผนวก ข.4 หน้า 240)

6. เรื่องคำขลับ-โหล่นเกลี้ยง

เป็นเรื่องเข้าใจผิดในเรื่องภาษาที่เข้าใจไม่ตรงกัน กล่าวคือ สามภรรยา คู่หนึ่งพนันกันว่าใครจะหาเงินได้มากกว่ากัน ผู้เป็นสามีไปทำงานที่มาเลเซีย ผู้เป็นภรรยาเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด จึงคิดอุบายโดยการโกนขนอวัยวะเพศครึ่งหนึ่ง ทำที่ไปขายตัว ปรากฏว่ามีพระกับนิโกรสนใจจะร่วมหลับนอนด้วย นางจึงนัดชายทั้งสองให้ไปที่บ้าน เมื่อทั้งสองมาถึงนางเข้าไปนอนรอในห้องแล้วตะโกนเรียก ทั้งสองเข้าใจผิดว่านางจะทำร้ายจึงวิ่งหนีไป ทำให้นางได้เงินมากจนชนะพนันกับสามี (ภาคผนวก ข.4 หน้า 242)

7. เรื่องตีตะห์

เป็นเรื่องมุขตลกเชิงหยาบโหล่น กล่าวคือ ครอบครัวหนึ่งรักใคร่กันมาก ผู้เป็นพ่อเจ็บหนัก ก่อนตายได้สั่งเสียภรรยาว่าให้ปลุกต้นพัก เขียวบนหลุมฝังศพแล้วเขาจะมาหา ผู้เป็นภรรยาทำตาม คราวใดที่ภรรยาคิดถึงสามี นางจะพูดคำว่า ตีตะห์

แล้วลูกหัก เขียวก็จะมาร่วมประเวณีกับนางเช่นนี้ เรื่อยไปจนลูกสาวสงสัย วันหนึ่ง มารดาไม่อยู่บ้าน ลูกสาวจึงพูดตามที่แอบได้ยินมารดาพูด เหตุการณ์เหมือนเดิมทุกอย่าง แต่ลูกสาวไม่รู้วิธีที่จะทำให้หักเขียวกลับไปได้ บังเอิญขณะนั้นมีแขกชายผ้ามาชายผ้า ที่บ้าน นางจึงหลอกให้แขกชายผ้าพูดคำว่าคิจะหัก ลูกหักเขียวจึงวิ่งไล่ตามแขกชายผ้า ไป (ภาคผนวก ข.4 หน้า 243)

8. เรื่องตักลอง

เป็นเรื่องราวของชายโง่คนหนึ่งไม่รู้ว่าเมื่อมีเมียแล้วต้องทำอะไรบ้าง เคียดร้อนถึงผู้เป็นพ่อต้องสอนให้ทุกอย่าง ในที่สุดพ่อทนรำคาญความโง่เง่าของลูก ไม่ได้ จึงคิดแผนการที่จะช่วยลูกให้รู้จักความสัมพันธ์อันสามัคคีด้วยการใช้เสียง กลองเป็นสื่อ (ภาคผนวก ข.4 หน้า 245)

9. เรื่องเนินโตะคือเบง

เป็นเรื่องของสามีภรรยาคนหนึ่งทั้งสองรักใคร่กันมาก วันหนึ่งภรรยาทำ กับข้าวอยู่ในครัวบังเอิญผ้านุ่งตกลงขึ้นมาจนเห็นขาอ่อน สามีจึงเกิดอาการแพ้ทางเพศ จึงใช้ให้ลูกชายไปซื้อของแล้วตนเข้าไปหยอกล้อกับภรรยาในครัว เมื่อลูกชายกลับมา ผู้เป็นพ่อจึงถามถึงสาเหตุที่กลับมาช้า ลูกชายตอบโดยเลือนคำพูดที่พ่อกับแม่สนทนากัน ทำให้ผู้เป็นพ่ออายเพราะรู้ว่าลูกแอบฟังอยู่ใต้ถุนบ้านนั่นเอง (ภาคผนวก ข.4 หน้า 246)

10. เรื่องบุลละ¹

เป็นเรื่องราวขำขันของชายผู้หนึ่ง เขาเขียนหนังสือไม่เป็น เมื่อเจ้าหน้าที่ อำเภอลงลายมือชื่อ เขาจึงเขียนวงกลมเพราะเขาชื่อบุลละ ชาวบ้านจึงนำไป ล้อเลียนยู่โชะบุตรชายของเขา วันหนึ่งยู่โชะไปเที่ยวที่ทุ่งนากับหามะเพื่อนของเขา หามะล้อยู่โชะว่า "ยู่โชะ บุลละ" อย่างนี้หลาย ๆ ครั้ง จนยู่โชะทนไม่ได้จึงเชกหัว หามะ หามะก็ยังพูดเหมือนเดิมว่ายู่โชะจะอย่างไรกับเขาก็ตาม ในที่สุดแม้ว่าเขา ไม่มีเรี่ยวแรงจะพูด เขายังใช้นิ้วชี้ว่าครูปวงกลมล้อยู่โชะอีก (ภาคผนวก ข.4 หน้า 247)

¹ วงกลม

11. เรื่องเปาะเน-เมาะเน

เป็นเรื่องราวของสามภรรยาคนหนึ่ง คือ เปาะเนกับเมาะเน ความสนุกสนานและมุขตลกจะอยู่ในความโง่เขลาเบาปัญญาของเปาะเน นิทานเรื่องนี้เท่าที่รวบรวมได้มี 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ตอน ตักถก เปาะเนกับเมาะเนสองสามีภรรยาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ต่อมาเมาะเนตั้งครุฑต้องการจะรับประทานเนื้อมก เปาะเนจึงไปตักถก เมื่อได้ถกแล้วเปาะเนจับใส่ถุงแล้วแขวนที่สะเอว เมื่อนกมีจำนวนมาก พวกนกจึงบินพาเปาะเนขึ้นสู่ท้องฟ้า แล้วนกก็บินออกจากถุงจนหมดทำให้เปาะเนตกลงมา บังเอิญตกใกล้ ๆ วังของพระราช พระราชาทรงคิดว่าเปาะเนเป็นเทวดา ลงมาจากสวรรค์ จึงทรงจัดพิธีอภิเษกสมรสกับพระธิดาของพระองค์ วันหนึ่งฝนตกหนัก เปาะเนรำพึงถึงความหลังครั้งอยู่กับเมาะเน ทุกคนจึงรู้ว่าเปาะเนไม่ใช่เทวดา พระราชาทรงขับไล่ออกจากเมือง เปาะเนกลับไปอยู่กับเมาะเนตามเดิม (ภาคผนวก ข.4 หน้า 248)

12. เรื่องเปาะเน-เมาะเน ส่วนที่ 2 ตอน งานศพลูก

เปาะเนกับเมาะเนมีลูกชายคนหนึ่งซึ่งยังเล็กมาก วันหนึ่งเมาะเนมีธุระ จึงฝากลูกให้เปาะเนเลี้ยง ลูกชายร้องไห้เสียงดัง เปาะเนคิดว่าลูกคงเจ็บตรงไหนสักแห่ง เมื่อเห็นกระหม่อมของลูกเด่นตึบ ๆ คิดว่าเป็นฝีจึงเอาเข็มแทง เมื่อเมาะเนกลับมารู้ว่าลูกตาย นางสั่งให้เปาะเนเอาศพลูกไปฝังในป่าช้า แต่เปาะเนทำศพลูกหล่นระหว่างทาง จึงต้องเอาศพไปฝังอีกครั้งหนึ่ง เมื่อฝังศพเสร็จแล้ว เมาะเนให้เปาะเนเชิญโตะลือบา¹ และโตะอาเยาะห์² มาอ่านดูอาร์³ ที่บ้าน เปาะเนไม่รู้จักรักว่าคนไหน เมาะเนจึงบอกให้ เปาะเนพบแพะตัวหนึ่งคิดว่าเป็นโตะอาเยาะห์จึงเชิญให้มาที่บ้าน

¹ ใช้เรียกผู้ที่มีความรู้ทางศาสนา มักเป็นคนเฒ่าคนแก่ ไร้หนวดเครา สามารถขอพรได้

² ใช้เรียกผู้ที่มีความรู้ทางศาสนา มักจะใช้เรียกผู้ที่กลับจาก เมกกะ (โตะฮายี) ที่สูงอายุ

³ ขอพรจากพระเจ้า (อัลลอฮ์)

ฝ่ายเมาะเนเมื่อเห็นโตะอาเยาะห์มาเข้าจึงออกไปเชิญอีกครั้ง เปาะเนรีบกินข้าวเปียกหวานที่จะใช้เลี้ยงโตะอาเยาะห์จนรู้สึกปวดท้อง จึงเอาผ้าขี้ริ้วอุดกั้นไว้แล้วตนเองเป็นชั้นบนคานประตู่ เมื่อเนาะเนกลับมาเห็นชายผ้าห้อยลงมาที่ประตู่ นางกระตุกผ้าลงมา อุจจาระที่เปาะเนอื่นไว้จึงไหลพรังพรุงลงมา (ภาคผนวก ข.4 หน้า 250)

13. เรื่องเปาะเน-เมาะเน ส่วนวันที่ 3 ตอน ปลุกข้าวโศค

เปาะเนกับเมาะเนมีอายุมากแล้ว เมื่อถึงฤดูปลูกข้าวโศค เปาะเนสั่งให้เมาะเนซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวโศค แต่แทนที่จะปลูกเหมือนคนอื่น ๆ เปาะเนซึ่งเป็นคนเกียจคร้านกลับนำเมล็ดพันธุ์ข้าวโศคบึงกิน แล้วตนเองก็นอนหลับสบายทำอย่างนี้ทุก ๆ วันจนเมาะเนคิดว่าบึงนี้คงได้ข้าวโศคมากแน่ ๆ เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวโศค เมาะเนไปเก็บข้าวโศคตามสถานที่ที่เปาะเนบอก วันแรกไม่มีปัญหาอะไร วันต่อมานางไปเก็บอีก คราวนี้เจ้าของข้าวโศคตัวจริงมาขบไล่พร้อมทั้งเล่าความจริงทั้งหมดให้ฟัง เมาะเนโกรธเปาะเนมากรีบวิ่งกลับไปที่บ้านพร้อมทั้งตะโกนตำเปาะเนไปด้วย เปาะเนหนีขึ้นไปอยู่บนหลังคาเกิดปวดท้องจึงเอาผ้าขี้ริ้วอุดกั้นไว้ เมาะเนกลับบ้านมองไม่เห็นเปาะเน เห็นแต่ผ้าห้อยลงมา นางดึงชายผ้าขึ้น อุจจาระของเปาะเนที่อื่นไว้ก็ร่วงพรุงลงมา (ภาคผนวก ข.4 หน้า 252)

14. เรื่องพระถูกจี

เป็นเรื่องตลกหยาบโสน โดยเล่าเชิงล้อเลียนคนต่างศาสนา กล่าวคือโจรผู้หนึ่งพบพระเดินทางผ่านมาจึงคิดจะจีพระ พระบอกว่าตนไม่มีทรัพย์สินเงินทองใด ๆ โจรโมโหจึงบังคับให้พระสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง เมื่อใกล้จะถึงจุดสุดยอดโจรบังคับให้หยุด แต่คราวนี้พระยอมขัตคำสั่งของโจร (ภาคผนวก ข.4 หน้า 254)

15. เรื่องมือไม่ถึงชั้น

เป็นเรื่องล้อเลียนถึงชายสองคนริเป็นขโมย แต่ด้วยฝีมือไม่ถึงชั้นจึงไม่สามารถขโมยสิ่งของใด ๆ ได้เลย (ภาคผนวก ข.4 หน้า 255)

16. เรื่องสองเกลอ

เป็นเรื่องราวสนุก ๆ อีกเรื่องหนึ่งของคนตาบอดและหูหนวก วันหนึ่งเขาทั้งสองชวนเพื่อน ๆ ไปหาปลา เมื่อได้ปลามาแล้วก็มีการแบ่งสันปันส่วนกันโดยมีชายมือแป

เป็นผู้แบ่ง ปรากฏว่าแบ่งได้ไม่ครบทุกคน ทั้งหมดจึงคิดว่าคราวต่อไปจะไม่ให้ชายมือแม่เป็นผู้แบ่งอีก ต่อมาชายตาบอดและชายหูหนวกไปคูหนึ่งตะลุงโดยนั่งคูบนครกตำข้าว ชาวบ้านจะใช้ครกจึงถูกไล่ เขาทั้งสองไปหลบอยู่ที่อุโมงค์บ้านหลังหนึ่ง ขณะนั้นมีเสียงล้า้งเท้า ชายตาบอดคิดว่าฝนตกหนัก มีคนจุดไม้ขีดที่ตกลงมา ชายหูหนวกคิดว่าฟ้าแลบจึงวิ่งหนีต่อไปอีก พบชายคนหนึ่ง เขาทั้งสองเล่าให้ฟังว่ามาคูหนึ่งแล้วฝนตกหนักกลับบ้านไม่ได้ สร้างความแปลกใจแก่ชายคนนั้นมากเพราะฝนไม่เคยตกนานแล้ว (ภาคผนวก ข.4 หน้า 256)

17. เรื่องสามสหาย

เป็นเรื่องราวของชายสามคนมือวิญวะผิปกติจากคนทั่วไป กล่าวคือ คนหนึ่งก้นแหลม คนหนึ่งหูทาบ คนหนึ่งขี้ตามาก แต่ความผิปกติของเขาสามารถใช้ประโยชน์ได้ วันหนึ่งชายทั้งสามเล่นเรือใบระหว่างทางชายก้นแหลมกระแทกกันทำให้เรือทะเล ชายขี้ตามากจึงเอาขี้ตามาแปะรูรั่ว ส่วนชายหูทาบจับใบหูพับให้เรือเข้าฝั่งโดยเร็ว (ภาคผนวก ข.4 หน้า 258)

จากการศึกษานิทานมุขตลกในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี พบว่าเนื้อหาของนิทานมีความตลกขบขัน จากความผิปกติของร่างกาย 4 เรื่อง คือ นิทานเรื่องสามสหาย เรื่องชายตาบอด-ชายหูหนวก เรื่องสองเกลอ และเรื่องคนทอดแห เป็นเรื่องตลกเชิงเพศ 5 เรื่อง คือ เรื่องคืดะห์ เรื่องเนินโต๊ะคือแบ่ง เรื่องพระถูกจี เรื่องชายเพิ่งแต่งงาน และเรื่องตีกลอง เกิดจากนิสัยของตัวละคร 5 เรื่อง คือ นิทานเรื่องเปาะเน-เมาะเน ส่วนที่ 1, ส่วนที่ 2, ส่วนที่ 3 เรื่องบุละ และเรื่องชายผู้เลี้ยงช้าง เกิดความเข้าใจผิด 2 เรื่อง คือ เรื่องคนไม่เคยละหมาด และเรื่องคำขลับโล้นเกลี้ยง ความผิปกติและพฤติกรรมเหล่านี้ นอกจากก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว นิทานมุขตลกยังใช้เป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอนหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนได้อีกด้วย

นิทานเข้าแบบ (Formula Tale)

เป็นนิทานที่ผูกเรื่องแตกต่างจากนิทานประเภทอื่น ๆ โดยการสร้างรูปแบบพิเศษขึ้น (รัตนา พันธุ์สุริย์ฉาย, 2534 : 60) ซึ่งวิเชียร ณ นคร (2531 : 51-52) แบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ

- 1) นิทานไม่รู้จบ หมายถึง นิทานที่มีความยาวไม่จำกัด มีลักษณะเล่าซ้ำ ๆ โดยไม่รู้จบ
- 2) นิทานไม่จบเรื่อง หมายถึง นิทานที่เล่าทยอยล่อเพื่อความสนุกสนาน มักจะเริ่มต้นจากเรื่องที่น่าสนใจในท้องถิ่น เล่าจบอย่างกระชั้นชิด
- 3) นิทานหลอกผู้ฟัง หมายถึง นิทานที่ผู้เล่ามีเจตนาให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการเล่านิทานด้วย โดยการตั้งคำถามให้ผู้ฟังร่วมตอบ
- 4) นิทานลูกโซ่ เป็นนิทานที่มีเรื่องราวดำเนินไปอย่างเดียว มีตัวละครหลายตัวและมีเหตุการณ์เกี่ยวข้องกันเป็นทอด ๆ

สำหรับนิทาน เข้าแบบนี้ในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีปรากฏเพียง 2 เรื่อง คือ

1. เรื่องคนโกหกเก่ง

เป็นการทำเล่านิทานโกหกที่จะต้องเล่าให้คนฟังทุกคนเชื่อ ผู้เล่าจะใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังหลงกลและเพลอตัว ทำให้ต้องเสียเงินไปในที่สุด (ภาคผนวก ข.5 หน้า 260)

2. เรื่องนกยาง

เป็นเรื่องของคำถามที่คำตอบจะเป็นลูกโซ่ต่อ ๆ กันไป เริ่มต้นที่มีคำถามนกยางว่าทำไมถึงเชียงใหม่ นกยางก็จะชั้ตทอดไปยังผู้อื่น คนถามที่จะต้องถามต่อไปเรื่อย ๆ ผู้ตอบก็จะชั้ตความคิดให้ผู้อื่น เป็นอย่างนั้นจนจบเรื่อง (ภาคผนวก ข.5 หน้า 262)

นิทาน เข้าแบบที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีนั้น พบน้อยที่สุดคือ มีเพียง 2 เรื่องเท่านั้น เป็นนิทานลูกโซ่ 1 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องนกยาง เป็นนิทานหลอกผู้ฟัง 1 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องคนโกหกเก่ง

นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory Tale)

เป็นนิทานที่มุ่งอธิบายถึงต้นกำเนิดหรือความเป็นมาของรูปลักษณ์ทั่วไปของสัตว์พืช ลมฟ้าอากาศ คน และสถานที่ (รัตนฯ พันธุ์สุริย์ฉาย, 2534 : 46) แก่นเรื่องของนิทานประเภทนี้คือ มุ่งให้คำตอบเกี่ยวกับความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ โดยวิธีเล่าอย่างง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน นิทานอธิบายเหตุที่รวบรวมได้มี 4 เรื่อง ได้แก่

1. เรื่องข้างกับแม่เสือ

เรื่องนี้เป็นกรอธบายถึงสาเหตุที่ลิงกังไม่มีหาง และสาเหตุที่เสือมีหางยาว กล่าวคือ

ข้างแม่ลูกอ่อนเชือกหนึ่งเหยียบลูกเสือตาย แม่เสือโกรธมากจะจับข้างกินอาหาร ข้างได้ขอเวลากลับไปให้แม่ลูก ระหว่างทางข้างพบกระจงซึ่งถูกกับคักของนายพราน กระจงอ่อนวอนให้ข้างช่วยเหลือโดยสัญญาว่าจะตอบแทนพระคุณของข้าง ในโอกาสข้างหน้า ข้างจึงช่วยเหลือกระจง ฝ่ายกระจงเมื่อทราบความทุกข์ของข้างจึงอาสาช่วยเหลือ เมื่อครบกำหนดสัญญาที่ให้กับแม่เสือ ข้างและกระจงก็ไปพบแม่เสือตามสัญญา กระจงได้ทำอุบายจนแม่เสือตกใจวิ่งหนีไปพบลิงกัง เล่าเรื่องราวให้ลิงฟัง ลิงตกใจกลัวจึงเอาหางมาผูกติดกับหางของเสือ สัตว์ทั้งสองตัวจึงวิ่งหนีไปพร้อม ๆ กัน ในที่สุดหางของลิงกังหลุดไปติดกับหางของเสือ ทำให้เสือมีหางยาวกว่าเดิม (ภาคผนวก ข.6 หน้า 264)

2. เรื่องทำไมพระเจ้าผอม

เรื่องนี้เป็นกรอธบายเชิงล้อเลียนถึงสาเหตุที่พระเจ้าผอม กล่าวคือ พระกับโต๊ะอีหม่ามได้รับเชิญไปงานเลี้ยง ทั้งสองต่างสวดมนต์ขอพร ผลของการสวดมนต์นั้นทำให้พระมีรูปร่างผอมลง ในขณะที่โต๊ะอีหม่ามอ้วนขึ้น (ภาคผนวก ข.6 หน้า 266)

3. เรื่องทำไมพระเจ้าไม่แต่งงาน

เป็นการอธิบายเชิงล้อเลียนถึงสาเหตุที่พระเจ้าไม่แต่งงาน เนื่องจากพระกับโต๊ะอีหม่าม ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกันเกิดพอใจหญิงสาวคนเดียวกัน ทั้งสองจึงใช้วิธีวิ่งแข่งกันตัดสิน ผลปรากฏว่าโต๊ะอีหม่ามเป็นฝ่ายชนะ พระเสียใจจึงไม่แต่งงาน นับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน (ภาคผนวก ข.6 หน้า 267)

4. เรื่องที่มาของสาหร่าย

เนื้อเรื่องอธิบายถึงที่มาของสาหร่าย โดยกล่าวถึงลูกชายคนหนึ่งที่ถูกตัดอวัยวะต่อมารดา ไม่ยอมรับว่าหญิงชราที่ขายนมเงินนั้นเป็นมารดาของตน แม้ว่าหญิงชราก็จะยืนยันและเล่าประวัติของตนก็ตาม ผู้เป็นลูกชายได้สั่งให้ทหารขับไล่หญิงชรา

นางร้องไห้คร่ำครวญวิ่งตามเรือของลูกชายที่แล่นออกจากท่าจนจมน้ำตาย จนมาถึงที่นางกระเด็นมานั้นกลายเป็นสาหร่าย ส่วนเรือของลูกชายเมื่อแล่นไปได้สักระยะก็เกิดคว่ำ กลายเป็นเกาะ (ภาคผนวก ข.6 หน้า 268)

จากนิทานอธิบายเหตุทั้ง 4 เรื่องที่กล่าวมาได้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัว ตลอดจนบุคคลที่ใกล้ชิดในสังคม และพยายามหาคำตอบมาอธิบายถึงเหตุที่เป็นเช่นนั้น

นิทานคติ (Fable Tale)

นิทานประเภทนี้มุ่งเน้นคติสอนใจ คติในการดำรงชีวิต เนื้อหาของนิทานจะสอดแทรกคติสอนใจ ชี้ให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง โดยมีหลักธรรมทางศาสนาอิสลามมาเกี่ยวข้อง

แก่นของเรื่องนิทานคติอยู่ที่การสมมุติว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในอดีต ผู้เล่ายกตัวอย่างให้เห็นว่า เรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอาจจะเกิดขึ้นเช่นเดียวกับเรื่องสมมุติในอดีตก็ได้ (รัตนา พันธุ์สุริย์ฉาย, 2534 : 51)

นิทานคติปรากฏในงานนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีมากที่สุด คือจำนวน 21 เรื่อง ดังนี้

1. เรื่องกิเลสมนุษย์

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงความหายนะที่เกิดจากความโลภจากมนุษย์ กล่าวคือ อีซาได้ฝากโรตีกับเพื่อนของเขาสามแผ่น เมื่อเขาขอคืนปรากฏว่าโรตีเหลือเพียงสองแผ่น เขาจึงถามเพื่อนว่าโรตีอีกแผ่นหนึ่งหายไปไหน เพื่อนของเขายืนยันว่าไม่ทราบ ไม่ว่าจะถามกี่ครั้ง ๆ ก็ตาม ต่อมาอีซาพบทองคำสามก้อน จึงบอกกับเพื่อนว่าจะแบ่งทองคำให้คนที่กินโรตีแผ่นนั้น ด้วยละโมภเพื่อนของเขา ยอมรับว่าเขาเองเป็นผู้ที่กินโรตีแผ่นนั้น อีซาฝากทองคำทั้งสามก้อนให้เพื่อนเก็บรักษา บังเอิญมีชายสามคนพบเด็กกำลังฝังทองคำอยู่จึงแย่งทองคำไป ชายทั้งสามตกลงกันว่าคนหนึ่งไปซื้อข้าว ส่วนคนที่เหลือจะฝังทองคำ ด้วยความโลภชายที่ฝังทองคำ คิดกำจัดคนที่ไปซื้อข้าว คนที่ไปซื้อข้าวคิดกำจัดคนที่ฝังทองคำ สุดท้ายทุกคนต้องมาจบชีวิตลงเพราะความโลภของตนเอง (ภาคผนวก ข.7 หน้า 271)

2. เรื่องเจ้มุกกับเจ้มะ

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงความรักความผูกพันระหว่างเพื่อน ความขยันขันแข็งในการทำงาน และการไม่ลืมบุญคุณของผู้มีพระคุณ

เจ้มุกกับเจ้มะเป็นเพื่อนรักกันมาก ทั้งสองได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อทั้งคู่เรียนจบ ต่างฝ่ายต่างมีครอบครัวและทำมาหาเลี้ยงชีพ สิบห้าปีผ่านไปเจ้มุกมีฐานะร่ำรวย จึงเชิญเจ้มะและภรรยามาร่วมงานบุญที่บ้าน เจ้มุกเลี้ยงอาหารเพื่อนโดยใช้กะลามะพร้าวเป็นช้อน กานหมากแทนจาน ก่อนสองสามีภรรยาเดินทางกลับ เจ้มุกได้มอบสิ่งของให้ทั้งสองด้วย เจ้มะและภรรยาจึงนำของไปขายแล้วซื้ออุปกรณ์การเกษตร ด้วยความขยันขันแข็งมาะตอนของเขาทำให้เจ้มะมีฐานะร่ำรวย ชาวบ้านยกย่องให้เขาเป็นราชา เขาจึงเชิญเจ้มุกและภรรยามาร่วมงานบุญที่บ้านบ้าง เขาต้อนรับเพื่อนอย่างสมเกียรติ ก่อนจากกันภรรยาของเจ้มะมอบสร้อยทองคำที่มีสีทำมาจากกะลามะพร้าวให้กับภรรยาเจ้มะ ทำให้สองสามีภรรยาสำนึกถึงความผิดหลัง เจ้มุกจึงขอเป็นญาติพี่น้องกับเจ้มะตลอดไป (ภาคผนวก ข.7 หน้า 273)

3. เรื่องชายผู้ถูกเหยียดหยาม

เป็นเรื่องที่ให้คติสอนใจว่าอย่าลืมนคน และทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กล่าวคือ ชายหนุ่มสามคน คนแรกเป็นโรคเรื้อน คนที่สองผิวหนังพุพองเป็นแผลทั่วตัว คนที่สามตาบอด ทั้งสามคนต่างก็ถูกชาวบ้านดูถูกเหยียดหยาม วันหนึ่งเขาทั้งสามพบชายชราคนหนึ่ง ชายชราช่วยรักษาเขาทั้งสามจนหายเป็นปกติ พร้อมทั้งสั่งสอนให้เขาทำความดีตลอดจนมอบสัตว์เลี้ยงให้เขาได้ทำมาหากิน จนชายทั้งสามมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ต่อมาชายชราคนนี้ต้องการจะทดสอบว่าทั้งสามคนกระทำความดีหรือไม่ เขาจึงปลอมตัวเป็นชายง่อย เมื่อไปหาชายคนแรกและชายคนที่สอง ทั้งสองคนต่างพากันขับไล่ไล่ส่งเขา ถูกดูถูกเหยียดหยามเขาด่าง ๆ นานา ส่วนชายคนที่สามนั้นต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี ผลของการกระทำครั้งนี้ทำให้ชายคนที่หนึ่งคนที่สองกลายเป็นโรคเหมือนเดิม ฐานะก็ยากจนลง ส่วนชายคนที่สามที่ไม่ลืมนคนมีฐานะร่ำรวยขึ้น (ภาคผนวก ข.7 หน้า 276)

4. เรื่องชายยากจน

เป็นเรื่องที่ให้คติสอนใจว่าความขยันเท่านั้นที่ทำให้คนมีฐานะร่ำรวยขึ้น กล่าวคือ ชายยากจนสองคนต้องการหางานทำ จึงไปสมัครงานกับพระราชินี พระราชินีพระราชทานแดงโมให้หนึ่งผลเพื่อชายทั้งสองจะได้นำไปเพาะปลูก แต่ชายทั้งสองคนกลับเอาแดงโมนั้นไปขายให้กับเศรษฐีต่างเมือง เศรษฐีนี้ผู้นั้นนำเมล็ดไปปลูกได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ทำให้นางมีฐานะร่ำรวยมากยิ่งขึ้น ส่วนชายยากจนทั้งสองเมื่อเงินที่ได้จากการขายแดงโมผลนั้นหมด เขาทั้งสองยากจนยิ่งกว่าเดิม (ภาคผนวก ข.7 หน้า 278)

5. เรื่องชายสองพี่น้อง

เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้ กล่าวคือ ชายหนุ่มสองคนพี่น้องได้ไปศึกษาหาความรู้ตามความพอใจของแต่ละคน เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว น้องชายได้เปิดโรงเรียนสอนวิชาต่าง ๆ วันหนึ่งมีต้นไม้ต้นหนึ่งลอยขวางลำน้ำ น้องชายจึงเดินทางหาสาเหตุ ระหว่างทางเขาได้ผจญเหตุการณ์หลายอย่าง ด้วยความรู้ความสามารถของเขาทำให้เขาปลอดภัย (ภาคผนวก ข.7 หน้า 281)

6. เรื่องเด็กฉลาด

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่าความฉลาดนอกจากจะทำให้พ้นอันตรายแล้วยังได้ประโยชน์จากความฉลาดนั้นด้วย

เด็กชายคนหนึ่งมีสติปัญญาฉลาดหลักแหลม เขาชอบทนายปัญหาชาวบ้าน วันหนึ่งมีทหารจากเมืองอื่นมาทนายปัญหา เด็กชายจึงทนายปัญหาของเขานำอาหารตอบไม่ได้จึงนำความไปกราบทูลพระราชินี พระราชินีตรัสสั่งให้ทหารนำตัวเขาเข้ามาเฝ้า ด้วยความฉลาดของเขาทำให้เขามีเสื้อผ้าสวยงามมีช้างเป็นพาหนะนำไป พระราชินีตรัสถามปัญหา บังเอิญว่าเป็นปัญหาเดิมที่เขาเคยถาม เขาจึงทราบคำตอบ แต่เขายังไม่ตอบแต่กลับทูลถามปัญหาของเขานำไป พระราชินีทรงไม่กล้าตอบ เพราะคำตอบไม่แน่นอน พระราชินีทรงพอพระทัยในความเฉลียวฉลาดของเขา จึงพระราชทานพระธิดาให้ (ภาคผนวก ข.7 หน้า 283)

7. เรื่องเด็กยากจน

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นผลดีของความตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและเชื่อฟังคำสอนของครู กล่าวคือ แนนาเป็นเด็กยากจน แต่เขาต้องการจะเล่าเรียน จึงให้พ่อพาไปฝากกับโตะครู โดยมีชมพูสามลูกเป็นคำสอน โตะครูไม่ค่อยพอใจนักจึงสอนเพียงประโยคเดียวเท่านั้น แนนาตั้งใจท่องจำคำสอนประโยคนั้นของโตะครู แนนาได้นำคำสอนของโตะครูมาใช้หลายครั้ง แต่ทุกครั้งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เช่น ทำให้หมกคุ่มและสุนัขขี้ขี้ เขาสามารถไปเมกกะได้ เมื่อนักเรียนคนอื่น ๆ ทราบเรื่องจึงทำตามบ้าง ปรากฏว่าทุกคนไม่สามารถกระทำได้ (ภาคผนวก ข.7 หน้า 285)

8. เรื่องตาบอดเพื่อนแท้

เป็นเรื่องที่ให้ความคิดว่าให้ทุกข์แก่ท่านทุกชั้นนั้นถึงตัวโดยกล่าวถึง ชายตาบอดสองคน คนหนึ่งตาบอดตาใส อีกคนหนึ่งตาบอดสนิท ทั้งสองมีอาชีพขอทาน ชายตาบอดตาใสเป็นคนเจ้าเล่ห์ ต้องการจะได้เงินที่ขอทานได้ทั้งหมด จึงวางอุบายผลักชายตาบอดสนิทตกลงไปในบ่อ ขณะนั้นมีผีสองตนเดินทางผ่านมาแวะคุยที่ศาลาข้างบ่อน้ำ ชายตาบอดสนิทจึงรู้ความลับของผีทั้งสองตน เขาจึงสามารถรักษาคณเป่วยให้หายได้ ต่อมาชายตาบอดสนิทเข้าไปเฝ้าพระราชาในพระราชวังเพื่อพิสูจน์ความลับของผีอีกเรื่องหนึ่ง ปรากฏเป็นจริงตามที่ผีพูดทุกอย่าง เขาพบทรัพย์สินเงินทองมากมาย ทำให้เขามีฐานะร่ำรวยขึ้น ชายตาบอดตาใสทราบข่าวจึงมาขอส่วนแบ่งบ้าง ชายตาบอดสนิทให้ทองไปส่วนหนึ่งแต่เขายังไม่พอใจอยากได้อีก ชายตาบอดตาใสจึงลงไปนอนในบ่อเดิมอีก คราวนี้ผีสองตนก็มาคุยกันอีก และเกิดสงสัยว่าความลับของเขาล่วงรู้ไปถึงมนุษย์ได้อย่างไร จึงค้นหาในบริเวณนั้น ปรากฏว่าพบชายตาบอดตาใสนอนอยู่กับบ่อจึงจับชายตาบอดตาใสกินเป็นอาหาร (ภาคผนวก ข.7 หน้า 289)

9. เรื่องนายเซ็งพ่อค้าอินทผลัม

เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าความโลภทำให้มนุษย์ลืมหินได้ พระราชาองค์หนึ่งมีพระโอรสธิดาสามพระองค์ ก่อนสิ้นพระชนม์ พระองค์ตรัสสั่งเรื่องพระศพและทรงแบ่งมรดกให้พระโอรสธิดา นายเซ็งพ่อค้าอินทผลัม

ได้มาเป็นผู้แก้ปริศนาเรื่องที่ฝังพระศพ ทำให้สามารถฝังพระศพได้ตามพระประสงค์ของพระราชชา ส่วนเรื่องมรดกนั้นพระโอรสไม่พอพระทัย เกิดการโต้เถียงและจะประลองฝีมือ พระธิดาทรงเตือนสติ ทำให้พระเชษฐาละอายพระทัย จึงสละราชสมบัติทั้งหมดและเสด็จออกจากเมือง นายเซ็งพ่อค้าอินทผลัมผู้แก้ปริศนาเรื่องที่ฝังพระศพได้อภิเษกกับเจ้าหญิงและเป็นพระราชชาของเมืองนั้น (ภาคผนวก ข.7 หน้า 293)

10. เรื่องนิทานเงียบ

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ได้ทำความดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน กล่าวคือ ชายหนุ่มผู้หนึ่งแอบฟังพวกผีปรึกษาถึงเรื่องจะลอบปลงพระชนม์พระราชชา ชายหนุ่มจึงเตรียมป้องกันภัยให้พระราชชา ทำให้พระราชชาสามารถเสด็จกลับวังได้อย่างปลอดภัย ตกกลางคืนมีงูใหญ่จะมากัดพระราชชา เขาจึงฆ่างูนั้นตาย บังเอิญเลือดของงูกระเด็นไปเปื้อนพระมเหสี ชายหนุ่มเช็ดเลือดให้ จึงทำให้พระมเหสีเข้าพระทัยผิด ชายหนุ่มจึงถูกจับกุม เมื่อพระราชชาทรงไต่สวนเรื่องราวต่าง ๆ แล้วพระองค์ทรงทราบว่าชายหนุ่มมีเจตนาดีต่อพระองค์ จึงทรงอภัยโทษพร้อมทั้งทรงแต่งตั้งชายหนุ่มให้เป็นมุขมนตรี (ภาคผนวก ข.7 หน้า 296)

11. เรื่องเปาะคือรามัด และเปาะชอมัด

เรื่องนี้เป็นการศึกษาให้เห็นประโยชน์ของความฉลาด กล่าวคือ เปาะคือรามัด และเปาะชอมัด ไปถางป่าเพื่อเพาะปลูกพืชผล เปาะคือรามัดปลูกข้าวอย่างเป็นระเบียบสวยงาม ส่วนเปาะชอมัดเป็นคนฉลาดจึงปลูกกล้วยสะเปะสะปะไปหมด ผลปรากฏว่ากล้วยของเปาะชอมัดให้ผลมาก เพราะพันธุ์กล้วยสามารถแตกหน่อ จึงเต็มพื้นที่ไปหมด ทำให้เปาะชอมัดมีฐานะร่ำรวยกว่าเคิม (ภาคผนวก ข.7 หน้า 299)

12. เรื่องเพื่อนแท้

เป็นเรื่องที่ให้ข้อคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ความขยันขันแข็งในการทำงาน

สาและกับยูโซะเป็นเพื่อนที่รักกันมากทั้ง ๆ ที่ทั้งสองมีฐานะต่างกัน กล่าวคือ สาและเป็นคนรวย ส่วนยูโซะเป็นคนจน ดังนั้นสาและจึงเป็นฝ่ายให้ความช่วยเหลือยูโซะเสมอมา ยูโซะก็จะตอบแทนพระคุณของเพื่อน จึงชวนเพื่อนมารับประทานอาหารที่บ้าน โดยตนเองขโมยไก่มาเลี้ยงเพื่อน เมื่อสาและทราบเรื่องจึงให้เงินยูโซะไปให้เจ้าของไก่ สาและได้มอบเงินให้ยูโซะหนึ่งหมื่นบาท เพื่อเป็นทุนในการทำมาหากิน ยูโซะทำงานด้วยความขยันขันแข็งจนมีฐานะร่ำรวยเป็นเศรษฐี ในขณะที่สาและและประพติตัวเสเพลใช้เงินสุรุ่ยสุร่ายจนหมดเนื้อหมดตัวเหลือเพียงกางเกงในตัวเดียว ยูโซะเมื่อมีฐานะร่ำรวยก็สำนึกถึงบุญคุณของสาและจึงไปเยี่ยมเยือน เมื่อเห็นสภาพของสาและ ยูโซะจึงช่วยเหลือสาและ โดยการต้อนรับรับขวัญอย่างดี ต่อเรือพร้อมทั้งมอบข้าวของที่จำเป็นทุกอย่าง สาและตื่นตัวใจมาก ทั้งสองรู้ว่าเขาคงก็เป็นเพื่อนแท้ของกันและกันนั่นเอง (ภาคผนวก ข.7 หน้า 301)

13. เรื่องมหาเศรษฐี

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่าความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น กล่าวคือ เจ๊ะแวกับเจ๊ะแหมะแต่งงานกัน ทั้งสองไม่มีอะไรติดตัวเลย นอกจากผ้าถุงหนึ่งผืน และผ้าขาวม้าอีกหนึ่งผืนเท่านั้น สองสามีภรรยาได้ช่วยกันทำมาหากิน เก็บเล็กผสมน้อยทุก ๆ วัน พยายามทำงานอย่างไม่ทอดย จนกระทั่งเขามีฐานะดีขึ้น ผู้เป็นพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายเห็นความมานะพยายาม ความขยันขันแข็งของลูกทั้งสอง จึงมอบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้พร้อมทั้งสั่งสอนว่า ความลำบากที่ผ่านมา นั้น ขอให้เป็นที่ประสบการณ์นำไปสั่งสอนลูกหลานต่อไป (ภาคผนวก ข.7 หน้า 305)

14. เรื่องมูอลาฟ¹

เป็นเรื่องที่ให้คิดว่า เมื่อเรานับถือศาสนาใด ควรศึกษาหลักธรรมของศาสนานั้นด้วย กล่าวคือ ชายหนุ่มผู้หนึ่งเดิมเขาเป็นคนจีน เพิ่งเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม โดยการแต่งงานกับสาวมุสลิม ดังนั้นเขาจึงไม่ค่อยมีความรู้ทางศาสนามากนัก

¹ คนศาสนาอื่นที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม

วันหนึ่งเขาทะเลาะวิวาทกับภรรยาจึงขอหย่า เพราะความไม่รู้ของเขา เขาจึงให้ภรรยาไปขอหนังสือหย่าจากโต๊ะอิหม่าม โต๊ะอิหม่ามไม่ให้โดยบอกให้สามีของนางมาเอาเอง นางจึงกลับบ้าน ระหว่างทางได้พบกับเพื่อนบ้านสองคน เมื่อทราบเรื่องราวทั้งหมด ทั้งสองจึงฝากหนังสือไปให้สามีของนางอ่าน เมื่อฝ่ายผู้เป็นสามีอ่านหนังสือแล้ว เขาเข้าใจหลักธรรมของศาสนาอิสลามดีขึ้น ทั้งคู่จึงครองรักอย่างมีความสุขตลอดมา (ภาคผนวก ข.7 หน้า 308)

15. เรื่องสี่พี่น้อง

เป็นเรื่องที่ให้คติในการศึกษาหาความรู้ ว่าควรที่จะเลือกศึกษาตามความถนัดและความพอใจของแต่ละคน กล่าวคือ ลูกชายสี่คนมีความต้องการจะศึกษาด้านต่าง ๆ ตามความพอใจของตน ผู้เป็นพ่อจึงอนุญาต เมื่อลูกเรียนสำเร็จ พ่อจึงทดสอบฝีมือและวิชาความรู้ของลูกแต่ละคน ผลปรากฏว่า ทุกคนชำนาญในวิชาของตนทั้งสิ้น วันหนึ่งสี่คนได้ออกผจญภัย วิชาความรู้ที่ติดตัวมา ทำให้ทั้งหมดสามารถรอดพ้นอันตรายได้ โดยเฉพาะน้องคนที่สามและสี่ต่างก็ได้ภรรยา โดยอาศัยวิชาความรู้ของตน (ภาคผนวก ข.7 หน้า 310)

16. เรื่องหมอกูกับเศรษฐี

เป็นเรื่องที่ให้คติว่า การใช้จ่ายเงินทองอย่างฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายนั้นถึงแม้ว่าจะมีฐานะร่ำรวยสักเพียงใดก็ตาม เงินทองเหล่านั้นก็มีวันหมดไป ดังเช่นสองสามีภรรยาลูกของเศรษฐีแต่งงานอยู่กินอย่างมีความสุข โดยมีได้ทำมาหากินอะไรเลย เคยมีหมอกูทำนายว่าทั้งสองไม่ใช่เนื้อคู่กัน ถ้าแต่งงานกันแล้ว ฐานะจะยากจนไม่มีอะไรติดตัว วันเวลาผ่านไปเงินทองของพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายหมดลง ทั้งสองเหลือเพียงผ้าถุงติดตัวผืนเดียวเท่านั้น ต่อมาแม้แต่ผ้าถุงก็ไม่มีติดตัวสมดังคำทำนายของหมอกูที่เคยทำนายไว้ (ภาคผนวก ข.7 หน้า 312)

17. เรื่องหาเขย

เป็นเรื่องที่ให้คติในการเลือกคู่ครอง กล่าวคือ พ่อแม่มักจะเลือกเขยที่มีความรู้ทางศาสนา ภายหลังเมื่อทราบว่าลูกเขยมิใช่ผู้มีความรู้ทางศาสนา พ่อตาจึงลงโทษด้วยการให้ทำงานหนัก (ภาคผนวก ข.7 หน้า 314)

18. เรื่องออแรบรูโระ

เป็นเรื่องที่ให้คติสั่งสอนไม่ให้มนุษย์มัวเมาในสิ่งไม่ดีบางอย่างตามที่ชนะของอิสลาม

ชายผู้หนึ่งเป็นโรคเรื้อน วันหนึ่งเขาไปบนคอสั่งศักดิ์สิทธิ์ว่า ถ้าเขาหายจากโรค เขาจะนำแพะไปให้โต๊ะเคราแดง เมื่อหายจากโรคร้ายเขาจึงนำแพะไปให้โต๊ะเคราแดงตามที่ไต่บนบานไว้ แต่โต๊ะเคราแดงไม่ยอมรับกลับชักตอกไปให้ลูกแทน ลูกก็ให้เอาไปให้ลูกของเขาอีก เป็นอย่างนี้เป็นทอด ๆ ลูกหลานของโต๊ะเคราแดงแต่ละคนมัวเมาในสิ่งไม่ดีทั้งสิ้น เช่น มีกูระยุงเมื่อถึงเวลาละหมาด รือออกจากมัสยิดก่อนขอคูอาร์ ไม่ประกอบสัมมาอาชีพและหมกมุ่นในการพนัน เป็นต้น (ภาคผนวก ข.7 หน้า 315)

19. เรื่องอาเวมาลิล

เป็นเรื่องที่ให้คติเตือนใจว่าอย่าไว้ใจทางอย่าวางใจคน และให้ทุกข์แก่ท่านทุกชั้นถึงตัว

อาเวมาลิลเป็นชายหนุ่มที่มีไหวพริบ ฉลาดแกมโกง เขาต้องการจะเรียนหนังสือ เนื่องจากเขาเป็นคนจนจึงมีแต่ขนุนแคะระแกรงลูกเคียวเท่านั้นที่เขานำไปให้โต๊ะครู ทำให้โต๊ะครูไม่เต็มใจที่จะสอนเขา วันหนึ่งโต๊ะครูสั่งให้เขาไปเลี้ยงควายด้วยความเจ้าเล่ห์ของเขาทำให้ควายของโต๊ะครูตาย อาเวมาลิลนำหนังควายไปขายที่ตลาด ระหว่างทางพบโจรกำลังแบ่งสมบัติ เขาทำอุบายจนโจรวิ่งหนีไป เขานำเงินมาให้โต๊ะครูโดยหลอกว่าได้จากขายหนังควาย โต๊ะครูจึงสั่งให้ฆ่าถลกหนังควายทุกตัว ปรากฏว่าควายต้องตายฟรี โต๊ะครูแค้นใจมากสั่งให้ลูกศิษย์เผาบ้านอาเวมาลิล อาเวมาลิลจึงนำเข้าถ่านเพื่อไปขายที่ตลาด ระหว่างทางเขาได้พบโจรอีก เขาทำอุบายเช่นเดิม เขานำทองที่ได้จากโจรไปให้โต๊ะครู ทำให้โต๊ะครูเกิดความโลภจึงเผาอบเนาะหมดทุกหลังเพื่อนำเข้าถ่านไปขาย ปรากฏว่าไม่มีใครซื้อ โต๊ะครูคิดจะแก้เผ็ดอาเวมาลิลบ้าง โดยบอกวิธีไปเมกกะ อาเวมาลิลทำตามแล้วนำความบอกโต๊ะครูว่า คนที่เมกกะขอร้องให้โต๊ะครูไปเยี่ยมเขาให้ได้ โต๊ะครูหลงเชื่อจึงทำตามวิธีที่ตนบอกอาเวมาลิลบ้าง ปรากฏว่าแทนที่ตนจะได้ไปเมกกะกลับทำให้ตนกับลูกศิษย์เสียชีวิต (ภาคผนวก ข.7 หน้า 318)

20. เรื่องฮาเวจือรีติก

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นผลของการกระทำความดี กล่าวคือ ฮาเวจือรีติก เป็นชายหนุ่มที่มีความฉลาด มีความซื่อสัตย์ ไม่ลักขโมยของคนอื่น วันหนึ่งเขาได้ร่วมเดินทางไปขายสินค้ากับเหล่าพ่อค้า เมื่อเรือเทียบท่าที่เมือง ๆ หนึ่ง พระราชาของเมืองนั้นทรงคิดร้ายต่อกองเรือแต่ไม่สำเร็จ กองเรือออกเดินทางไปค้าขายกับเมืองอื่นต่อไป เมืองนี้มีทองคำมาก ทุกคนในเรือต้องการจะเอาทองคำ แต่ชายหนุ่มห้ามไว้ ทั้งหมดไม่เชื่อ ชายหนุ่มจึงไม่ยอมร่วมทางกับพวกเขาอีกต่อไป ผลของความซื่อสัตย์ของเขาทำให้เขาได้เป็นพระราชาครองเมืองนี้ (ภาคผนวก ข.7 หน้า 321)

21. เรื่องฮาเวญาเงาะ (หนุ่มรูปงาม)

เรื่องนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าการกระทำในสิ่งที่ตนไม่มีประสบการณ์นั้น ควรปรึกษาผู้ที่มีประสบการณ์ก่อนจึงจะประสบผลสำเร็จ

ฮาเวญาเงาะเดินทางไปค้าเกลือที่ต่างเมือง ปรากฏว่าชายคิมมาก เพราะเป็นสินค้าใหม่ พระราชาของเมืองนั้นทรงพอพระทัยฮาเวญาเงาะมาก จึงพระราชทานพระธิดาให้ เมื่อฮาเวญาเงาะกลับมายังเมืองของเขา เขากลายเป็นเศรษฐี เพื่อนของเขาอยากจะไปค้าขายเหมือนเขาบ้างจึงนำหมากพลูไปขาย ปรากฏว่าไม่มีผู้ต้องการ การค้าของเขาขาดทุนย่อยยับสิ้นเนื้อประดาตัว (ภาคผนวก ข.7 หน้า 323)

จากการศึกษานิทานคติทั้ง 21 เรื่อง พบว่านิทานคติเหล่านี้ได้สอนคุณธรรม และจริยธรรมในการดำรงชีวิตเพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข คุณธรรมเหล่านั้น ได้แก่ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความฉลาด ความเมตตากรุณา ความขยัน ความมานะพยายาม เป็นต้น โดยชี้ให้เห็นว่าผู้ที่มีคุณธรรมเหล่านี้จะได้รับความสุขในบั้นปลายเสมอ ส่วนผู้ที่ประพฤติปฏิบัติขัดกับหลักคุณธรรมดังกล่าว ก็จะได้ผลตอบแทนในทางตรงกันข้าม

นิทานวีรบุรุษ (Hero Tale)

นิทานประเภทนี้เป็นนิทานที่กล่าวถึงคุณธรรม ความฉลาดหลักแหลม ความเก่งกล้าสามารถของบุคคล วิเชียร ณ นคร (2531 : 47) กล่าวว่า "นิทานประเภทนี้เข้าใจว่าน่าจะมีบุคคลและเค้าเรื่องจริงมาก่อน แต่ต่อมาได้มีการแต่งเติมเข้าไปมาก จนบางครั้งกลายเป็นเรื่องเกินความจริงไปบ้าง"

สำหรับนิทานวีรบุรุษนี้ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี 4 เรื่อง คือ

1. เรื่องโต๊ะปาแญ

โต๊ะปาแญเป็นคนที่ซื่อสัตย์สุจริต รักษาคำพูดยิ่งชีวิต วันหนึ่งเจ้าเมืองได้สั่งห้ามผลิตและขายสินค้าที่ทำด้วยทองเหลือง โต๊ะปาแญสัญญากับพ่อค้ามาเลเซียว่าจะขายทองเหลืองให้จึงขัดคำสั่งของเจ้าเมือง เมื่อถูกจับได้ เจ้าเมืองได้ตัดสินประหารชีวิตและให้เอาศพไปทิ้งทะเล มีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้น ศพจะลอยทวนน้ำในท้ายน้ำ กลางคืนจะมีเสียงอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ชาวบ้านจึงนำศพมาฝังไว้ในสุสาน ศพไม่อาจจะบรรจลงโลงได้ เนื่องจากความยาวจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ชาวบ้านจึงพับศพเป็นรูปเกือกม้า ทำให้สามารถบรรจศพได้ (ภาคผนวก ข.8 หน้า 327)

2. เรื่องแวกะจิกับเสือ

เป็นเรื่องแสดงถึงความฉลาดของแวกะจิก กล่าวคือ แวกะจิกมีอาชีพตัดทวาย วันหนึ่งเขาพบเสือโคร่งตัวหนึ่ง เสือต้องการจะกินเขาเป็นอาหาร ด้วยความฉลาดของแวกะจิกทำให้เขารอดตายและยังฆ่าเสือได้อีกด้วย (ภาคผนวก ข.8 หน้า 329)

3. เรื่องอาบุญนาวาฟเจ้าปัญญา ส่วนวันที่ 1

เรื่องอาบุญนาวาฟเจ้าปัญญา เป็นเรื่องราวของชายหนุ่มผู้หนึ่ง ซึ่งมีสติปัญญาฉลาดหลักแหลม มีไหวพริบปฏิภาณดี สามารถแก้ไขปัญหาคาใจเฉพาะหน้าได้ เนื้อเรื่องมีหลายตอน แต่ละตอนได้ชี้ให้เห็นความฉลาดของอาบุญนาวาฟในแง่ต่าง ๆ กัน

ตอน น้ามนต์

พระราชามีพระราชประสงค์จะให้อาบุญาวาฟเป็นที่ปรึกษา แต่เขาปฏิเสธโดยทำอุบายว่าไม่สบาย พระราชาทรงรู้ทันจึงตรัสสั่งให้หมอหลวงนำบัสสาวะไปให้ วัหนึ่งพระราชาประชวร อาบุญาวาฟคิดแก้แค้นจึงนำอุจจาระมาป็นเป็นขนมโคนำไปให้พระราชาสวย พระราชาทรงคิดว่ารสชาติไม่อร่อย เมื่อทรงทราบว่าเป็นอุจจาระ พระองค์พิโรธมาก

ตอน นำม้ามาคืน

วันหนึ่งพระราชตรัสให้อาบุญาวาฟนำม้ามาคืนพระองค์ โดยที่ห้ามขี่และห้ามจูง อาบุญาวาฟจึงใช้วิธีขี่ม้าโดยขาข้างหนึ่งพาดบนหลังม้า ขาอีกข้างหนึ่งลากไปบนดิน ทำให้เขาสามารถนำม้าไปคืนพระราชาและรอดพ้นจากการถูกประหารชีวิต

ตอน ร่ม

พระราชามีรับสั่งให้นำร่มไปให้อาบุญาวาฟ แล้วให้อาบุญาวาฟมาคืน โดยมีข้อแม้ว่าร่มจะต้องไม่กางและไม่หุบ อาบุญาวาฟจึงเอาผ้าคลุมร่มออกแล้วถือไปถวายพระราชา

ตอน วัวมีเครา

พระราชตรัสให้อาบุญาวาฟนำวัวมีเครามาถวายพระองค์ อาบุญาวาฟพบชายแก่มีเคราคคนหนึ่ง ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นวันอะไรจึงนำตัวมาถวายพระราชา โดยบอกว่าชายคนนี้ไม่ต่างกับวัวมากนักเพราะโง่เหมือน ๆ กัน

ตอน ล่ากระทิง

พระราชาทรงชวนอาบุญาวาฟไปล่ากระทิงในป่า อาบุญาวาฟคิดแก้งพระราชาบ้าง โดยการขายพระราชากับพระราชาดังเมืองเป็นเงินเก้าบาท นำความเจ็บแค้นให้กับพระราชายิ่งนัก

ตอน หาไข่ในคลอง

พระราชตรัสชวนทหารและชาวบ้านรวมทั้งอาบุญาวาฟอาบน้ำในคลอง จากนั้นมีรับสั่งให้ทุกคนนำไข่มาถวาย ปรากฏว่าทุกคนมีไข่มาถวายพระราชา

ยกเว้นอาบุญาวาพคนเดียว ทำให้อาบุญาวาพรู้ว่าเสียท่าพระราชาแล้ว แต่ด้วย
ไหวพริบและสติปัญญาเฉียบแหลม อาบุญาวาพจึงแก้ปัญหาคณะหน้าด้วยกรร
กราบทูลพระราชาว่าผู้ชายจะออกไข้อย่างไร ทำให้พระราชาทรงทำอะไร
อาบุญาวาพไม่ได้อีกเช่นเคย

ตอน เผาบ้าน

พระราชาทรงพยายามจะกำจัดอาบุญาวาพด้วยการให้ทหารไปเผา
บ้านอาบุญาวาพ อาบุญาวาพคิดแก้เผ็ดพระราชา จึงเก็บเข้าด่านใส่กระสอบ
ทำที่ว่าจะไปแลกทอง ความทราบถึงพระราชา พระองค์ทรงคิดว่าเป็นเรื่องจริง
ด้วยความโลภพระองค์ตรัสสั่งให้ทหารเผาพระราชวังของพระองค์บ้าง

ตอน ล้างบ่อ

พระราชามีพระราชประสงค์จะฆ่าอาบุญาวาพ จึงตรัสให้อาบุญาวาพ
ล้างบ่อน้ำ อาบุญาวาพขอเวลาเตรียมตัวเจ็ดวัน จากนั้นจึงลงไปล้างบ่อ
พระราชาตรัสสั่งให้ทหารตั้งกองหินลงไปใบบ่อ แต่อาบุญาวาพไม่ได้รับอันตรายใด ๆ
พระราชาทรงแปลกพระทัยเมื่อทรงเห็นว่าอาบุญาวาพไม่ตาย อาบุญาวาพกราบทูลว่า
ตนเองพบกับพระบิดาของพระราชา พระราชาทรงหลงเชื่อจึงทรงทำตามอาบุญาวาพ
บ้าง อาบุญาวาพจึงเอาก้อนหินทิ้งลงไปใบบ่อ ทำให้พระราชาสิ้นพระชนม์ อาบุญาวาพ
จึงได้ครองเมืองสืบต่อมา (ภาคผนวก ข.8 หน้า 330)

4. เรื่องอาบุญาวาพ ส่วนตอนที่ 2

เนื้อเรื่องเป็นการแสดงไหวพริบของอาบุญาวาพเช่นกัน กล่าวคือ
พระราชาได้มีรับสั่งว่าหากใครสามารถขนน้ำได้ทั้งคืน พระองค์จะพระราชทาน
รางวัลสามร้อยบาท เด็กชายคนหนึ่งรับอาสาโดยมีตาของเขาคอยจุดไฟให้ความ
สว่างอยู่ริมฝั่ง พระราชาไม่พระราชทานรางวัล โดยอ้างว่าเด็กกบอุ้มเพราะแสง
ริมฝั่ง อาบุญาวาพคิดช่วยเหลือ วันหนึ่งเขารับอาสาทำอาหารให้พระราชา เขานำ
หม้อที่ใส่เนื้อ เครื่องแกง และกะทิซักรอกอยู่บนคันมะพร้าว โดยจุดไฟไว้ใต้ถุนบ้าน
เมื่อพระราชาทรงทราบเรื่อง พระองค์สำนึกผิดจึงพระราชทานเงินสามร้อยบาท
ให้อาบุญาวาพนำไปให้เด็กชายผู้นั้น (ภาคผนวก ข.8 หน้า 340)

จากการศึกษานิทานวีรบุรุษ พบว่าเนื้อหาของนิทานได้แสดงให้เห็นความสามารถ ความเฉลียวฉลาดของตัวละครในแง่ต่าง ๆ กัน พฤติกรรมอันน่าชื่นชมเหล่านี้เป็นที่กล่าวขานในหมู่ชาวไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีตราบทุกวันนี้

นิทานชีวิต (Romantic Tale)

นิทานประเภทนี้เป็นการจำลองชีวิตจริงของผู้คนในสังคมใดสังคมหนึ่ง เนื้อหามีสลักษณะสมจริงสมจัง วิเชียร ณ นคร (2531 : 46) กล่าวว่า "ตัวละครในนิทานประเภทนี้มีลักษณะเป็นสามัญชนมากกว่าท้าวพระยามหากษัตริย์หรือชนชั้นสูง" ส่วนฉากและบรรยากาศมีลักษณะสมจริงมากขึ้น นิทานประเภทนี้ในนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี 4 เรื่อง คือ

1. เรื่องพระรจนาเป็นหนี้

เป็นเรื่องของพระราชาองค์หนึ่ง เมื่อพระองค์ประชวรหนักมาก ได้ตรัสเรียกพระโอรสและพระธิดาเข้าเฝ้าแล้วตรัสสั่งเสียว่า ถ้าพระองค์สิ้นพระชนม์ หากมีคนมาทวงหนี้ก็ขอให้จ่ายหนี้แทนด้วย ขณะนั้นมีโจรผู้หนึ่งแอบฟังอยู่ ดังนั้นเมื่อพระราชโอรสสิ้นพระชนม์โจรจึงทำที่มาทวงหนี้ พระโอรสและพระธิดาทรงจ่ายหนี้ให้ ต่อมาเมื่อมีคนมากมายมาทวงหนี้ จนทั้งหมดทวงไม่ไหวได้เสด็จหนีออกจากวัง พระธิดานั้นทรงโชคดี พระราชาต่างเมืองทรงรับไว้เป็นพระธิดาบุญธรรม วันหนึ่งมีเรือสำเภอล่องมาฝั่งเมืองนี้ ปรากฏว่าเป็นเรือของพระมารดาและพระเชษฐาของพระธิดาโดยสารมา พระราชาจึงรับพระมารดาของพระธิดาเป็นแม่เลี้ยงและทรงเลี้ยงดูโอรสธิดาทุกพระองค์อีกด้วย (ภาคผนวก ข.9 หน้า 344)

2. เรื่องเศรษฐีกับยาจก

เป็นเรื่องของยาจกผู้หนึ่งเป็นไข้เหลืองอาการปางตาย เขาได้ออกเดินทางเสาะหาบ้านเศรษฐีเพื่อขอตายที่นั่น เขาได้สั่งเสียเศรษฐีว่าถ้าเขาตายให้เอากริชแทงที่ก้น แล้วกำชับว่าให้แจ้งข่าวการตายของเขาให้ลูกชายทราบด้วย ต่อมายาจกคนนั้นก็ตาย เศรษฐีจึงทำตามที่เขาสั่งทุกประการ เมื่อลูกชายของเขา

มาถึงเห็นกริชเสียบที่ก้นพ่อ เขาจึงโกรธกล่าวหาว่าเศรษฐีฆ่าพ่อของเขาพร้อมนำจดหมายที่พ่อเขียนก่อนตายมายืนยัน เศรษฐีจึงต้องเสียเงินให้ชายหนุ่มเพื่อรักษาชีวิตของตน (ภาคผนวก ข.9 หน้า 346)

3. เรื่องสองพี่น้อง

เป็นเรื่องของหญิงหาบล่าผู้หนึ่งนำไข่มุกตัวมาให้ลูกทั้งสองกิน โดยสั่งให้แบ่งให้แก่หนึ่งซีกลูกทั้งสองหนึ่งซีก น้องสาวหิวมากที่ชายจึงให้กินส่วนที่เป็นของแม่ เมื่อแม่กลับมา นางเสียใจที่ลูกซัดคำสั่ง นางร้องให้เดินลงทะเลไป สองพี่น้องออกติดตามหาแม่ ระหว่างทางพบไข่มุกฟองหนึ่ง ต่อมาไข่มุกเป็นแก้ว พี่ชายนำไข่มุกไปพนันจนใกล้กับพระราชโดยแลกกับข้าวห่อเพื่อนำกลับไปให้น้องสาว พระราชาทรงซาบซึ้งในความรักของสองพี่น้องมากจึงทรงรับมาอยู่ในวัง (ภาคผนวก ข.9 หน้า 348')

4. เรื่องฮาเวโตะฮากิม

เป็นเรื่องราวของชายหนุ่มผู้หนึ่งซึ่งมีฐานะยากจน แต่เขามีความมานะพยายามที่จะศึกษาหาความรู้ วันหนึ่งเขาได้ช่วยเหลือหมอเจ้ชงจากเงื้อมมือโจรหมอเจ้ชงสำนึกในบุญคุณของเขามากจึงมอบแหวนให้ ต่อมาฮาเวโตะฮากิมมาเป็นภารโรงที่โรงพยาบาลซึ่งหมอเจ้ชงทำงานอยู่ เมื่อทั้งสองพบกัน ฮาเวโตะฮากิมทักทายแต่หมอเจ้ชงทำเป็นไม่รู้จำก เหตุการณ์ครั้งนี้สร้างความเจ็บใจให้ฮาเวโตะฮากิม เขาจึงมุ่งมั่นเรียนต่อจนได้เป็นผู้พิพากษา พ่อแม่ของหมอเจ้ชงพอใจ อยากจะได้ฮาเวโตะฮากิมเป็นลูกเขย เพราะเคยช่วยชีวิตพวกเขา แต่หมอเจ้ชงไม่ยินยอม ต่อมาฮาเวโตะฮากิมมีฐานะร่ำรวย ส่วนหมอเจ้ชงนั้นด้วยความประมาททำให้ประสบอุบัติเหตุจนต้องสูญเสียแขนขาไปข้างหนึ่ง (ภาคผนวก ข.9 หน้า 349)

จากการศึกษานิทานชีวิตทั้ง 4 เรื่องนี้ พบว่าเนื้อหานิทานจะมีลักษณะสมจริงสมจังมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ กล่าวคือ มีความรัก ความโกรธ ความกลัว นอกจากนี้แล้วฉากและสถานที่ในเรื่องเป็นฉากและสถานที่ที่มีลักษณะสมจริง เช่น ฉากตัวเมืองปัตตานีในเรื่องฮาเวโตะฮากิม เป็นต้น